

A székelvudvarhelyi ev. ref. kollegium
Ifjusági könyvtára.

Könyvt. sz.

1177

550

A könyvek kimélését, épstégen és tisztán
való tartását figyelmébe ajánljuk a némes ta-
nuló-ifjuságnak.
Vélasztmány.

~~387~~

10143

ESSU-11

~~938~~

III 747

Ec. III

Mihálovits B. : Egy év Perzsiában

FÉLÉRT. 11. A. 12. - UDVARNOK.

KÁN.

MIHALOVITS BÉLA

*

III. 747.

EGY ÉV PERZSIÁBAN

ÚTI ÉS NÉPRAJZI VÁZLATOK
TIZENKÉT FÖLVÉTEL BEN ◦ ◦

1703

SZÉKELYUDVARHELY

1903.

23466

Becsek D. Fia könyvnyomdája, nyomdai műintézet.

I. Odautazás.

Vén, csaknem rozoga csavargőzösnek találtuk az osztrák »Loyd« *Jupiter* nevű hajóját, mikor 1899. augusztus közepén a fiumei kikötőben földéltére léptünk. Tisztes kora daczára azonban elég kényelmet nyújtott arra a pár napra terjedő utra, melyet rajta kellett átelnünk, míg Görögország partjait érintettük.

Nem akarom vázolni itt, az elindulásnál, a tengeren való utazás szépségeit és előnyeit, nem azért, mert hatodmagammal együtt a messze és bizonytalan, de sokatigérő jövőben foglalkoztattam gondolataimat. Mit is ér olyankor a kék tenger sima tükrének, a partokon el-elmaradozó világító tornyoknak a látása, mit ér a hajó-gépezet zakatolásának hallgatása, a különben érdekes, bár csekély számban lévő utitársak megfigyelése, a velük folytatott társalgás — mikor a *Nap országá*-ba, az érdekes *Perzsiá*-ba igyekszünk!

De kik is vagyunk mi s mi célunk Perzsiában? — Kis család tagjai és hozzátartozói vagyunk, Perzsia pedig hivatalból ideiglenes otthonunk, azért kell utra kelnünk.

Elindulásunk után harmadnapra már nevezetesség, még pedig kevésbé ismert nevezetesség mellett haladtunk el. Ez *Búzi*-szigetecske volt. Itt van az a hatalmas és szép kék-barlang, melynek szépségei sokak szerint jóval tulszárnyalják

az emlegettebb *kaprii* kék-barlang természeti szépségeit. Föl-fedezője és ismertetője *Ransonnet* báró volt. A barlang 31 m. hosszú, 16 m. széles, a tenger mélysége pedig 17 m. benne. Bejárata szélességre nézve 2 és fél m., magassága 6 és fél m. Ez utóbbiból azonban 5 m. a vízre jut, úgy hogy a 10—12. emberrel telt bárka csak másfél méter magasságu nyíláson juthat a barlangba. A víz megvilágítása s varázsszerű, ezüstös csillogása egy 10 és fél méteres tenger alatti nyíláson át történik. Olyan itt minden, mintha ezüstporral volna behintve. Ezüst színűek a víz alá merített evezők, ezüst színűek a mélységben látható kősziklák is.

Igazán kár, hogy Búzit csak a dalmát partokról közelíthetik meg könnyű szerrel a kirándulók, mert arra nagyobb hajó nem is gondolhat, hogy e jelentéktelen helyecskénél vessen horgonyt egynehány utasának kedvéért.

Éppen akkor, mikor egyesek a tenger nyugalma már unalmasnak kezdték tartani, érkezünk egy tekintélyesebb görög szigetre, *Korfu*-ba, melynek hasonló nevű s a tenger felől igen sokat mutató fővárosa előtt pár órára meg is álltunk.

Az a mozgalmas és külsejében változatos tengerparti élet, mely itt megnyilatkozik, egészen elüt attól, a melyhez az utas eddig szokva volt. Új emberek, szokatlan típus s fülben idegenül hangzó nyelv az, ami bennünket a partról lépéskor fogad. Alig tudjuk megtalálni a sok gyümölcshús között az utcai pénzváltót, alig tudjuk lerázni nyakunkról a jobbról-balról kínált portékát, s alig tudunk szert tenni két poros, rozoga fiakkerre, melyen boldogult királynénk *Akhilleion*-jába mehetünk.

E kies fekvésű, hatalmas, de különben külsőleg egyszerű kastély, pompás emelkedett helyen s bent a szigeten, *Gasztúri* nevű falvacska mögött fekszik. Olajfaerdők között kigyózó fehér országuton juthatunk rácsos kapujáig, melyet vén szolga nyit meg szomorúan előttünk, hogy a kastély gyönyörű kertjébe, majd tengerre néző s jól gondozott ter-

raszára vezessen, oda a hófehér szobrok csendes tanyájába, mely mögött komolyan áll az oszlopcsarnokos főépület.

Alig telhetett el két óra, már megint az Adriai-tenger habjait hasította hajónk. Most azonban rövidebb volt a közelebbi célpont, mert másnap hajnalban már görög szárazföldön, *Patrasz*-ban voltunk.

Ez a város azon helyek közé tartozik, melyek nevének említése egyszerre lelki szemeink elé hozza összes föltűnőségeiket és nevezetességeiket. Azt hiszem, ha valaki Patraszban 3—4 órát kénytelen tölteni, rögtön tisztába jön vele, hogy szűk utcájú, piszkos, bár forgalmas városba jutott, melynek első pillanatra legnevezetesebb góczpontja a pályaudvar. A pályaudvar ugyanis a poros utcának az indulóház előtt levő része, hol nappal száz meg száz számra szultánkenyerez az utazók serege, míg este onnan nézi végig a közönség a háttérben látható színház deszkáin folyó előadásokat. Jelenleg különben a nyitott szinpadon is szultánkenyerező utasok vannak, mert nem fér mind a pályaudvarra.

Megérkezvén a vonat, beleülünk a kiállhatatlan forró kocsik egyikébe s jó ideig a tenger partján való haladás, majd unalmasabb, kopár és leperzselt vidéken való utazás után elérjük *Korintosz* kevésbé mutatós városát s híres csatornáját, melyen tul csak a sárviskókból álló s leégett faluhoz hasonló *Megara* s *Eleuszis* jóformán azok a változatosságok, melyekben *Athén*-ig — hova estefelé érkeztünk — részünk lehet. *Athén*-ben, hajónk indulása miatt teljes két napot voltunk kénytelenek tölteni. Ez alatt futólagosan minden nevezetességet végig lehet járni.

A legelső kocsikázás meggyőzi az utast arról, hogy a görög főváros külseje egész modern, nyugat-európai színezetű, melyből azonban nincsenek teljesen kizárva a Keletre emlékeztető jellemző vonások sem. Jól eső ihletettséggel keressük föl benne a régiségeket, minők a *Sztadion*, *Zeusz templomának romjai*, *Hadrián kapuja*, végre a szépség tekintetében első helyen álló *Akropolisz*, tövében *Dionüosz*

színháza-val stb. Kiváló műélvezetben lehet aztán részünk a *muzeumban*, melynek belseje egészen a müncheni *Gläptoteek*-ra emlékeztet. Termei nem igen tágasak és zsufoltak, de érdekes eredetiségekkel (*Athene Parthenosz kis márványszobra*, *Praksziteles Hermesze* stb.) rendelkezik.

Azon a kis kocsí uton, mely Athént kikötőjével *Pireusz*-szal összeköti, az ó-kori Görögország történetének főbb vonásai mind emlékezetünkbe jutnak. Két oldalt látni véljük *Periklesz* híres falait, köztük annak az óriási dögvésznek a lefolyását, mely oly mérhetetlen csapást gyakorolt a nagy férfiu eszméire. A tenger és a szemben fekvő *Szalamisz* megpillantásakor pedig a híres perzsa háboruk emlékének áldozhatunk s áldozunk is, míg a *Thália* hajó földéltén tekintélyes és válogatott utitársaink körében szét nem oszlanak jóleső ábrándjaink ködképei.

Ha szívesen olvastuk valaha a görög mitológiát, s ha oly készséges magyarázóra akadunk, a minő hajónk kapitánya: *Privileggio* ur volt, úgy az Athéntől—Kosztantinápolyig terjedő tengeri uton, annak minden pontján, nagy élvezetben lehet részünk. *Tenedosz szigete*, *Trója romjai*, *Ida hegye*, a *Helleszpontosz*, a *Dardanellák*, *Rodostó* mind olyan helyek, melyek emlékét s a hozzájuk fűződött eseményeket látásuk alkalmával szívesen idézzük föl.

Augusztus 21-edike és kora reggel volt, mikor hajónk bekanyarodott az *Aranyszaru-öböl*-be, tehát mikor a török főváros soha nem felejthető, remek panorámája a valóságban állt előttünk. Olyan ez a domb-völgyön fekvő, kupolás mecsetekkel és karcsu minaretekkel ékeskedő város, mintha a partjait nyaldosó kék habokból merült volna föl. Hát az a forgalmas élet, ami az öbölben játszódik le! De micsoda még ehhez képest is az a folytonos sürgős-forgás, mely az Aranyszaru-öblének sokak által emlegetett, leirt, sőt le is festett hidján reggeltől-estig észlelhető?

Egy teljes hét állván rendelkezésünkre, sorra járhattuk Konstantinápoly minden oly részét, amely az újság ingerével

hathat az európaira. Összejártuk a piszkos európai és még piszkosabb török rész girbe-görbe s kutyákkal belepett szűk utcáit, elmentünk egynehány hiresebb mecsetbe, muzeumba, bazárba, végignéztük a szultánnak mecsetbe-vonulását (szelamlík), kirándultunk a hét-toronyhoz, hol régente magyar foglyok is hallgathatták czelláikból a tenger locsogását, végre végignéztük *Skutari*-ban az üvöltő dervisek őrült czeremóniáját.

Konstantinápolyi bucsuesténket *Széchenyi* Ödön gróf pasa kedélyes társaságában töltöttük. Igazán jól esett a török fez alól hallani azokat a szavakat, melyekkel a fiu nagynevű atyjáról kegyelettel megemlékezett.

Utunk azon részéig, mely a *Fekete tenger*-ig vezetett, semmi bajunk sem volt a vízzel. Konstantinápolytól kezdve azonban *Batum*-ig, ezen orosz városig, folytonos hányattatásban volt részünk. Nem is volt kedve egyikünknek sem a *Héliosz* földézetére menni. Annál szívesebben vettük, mikor *Trapezunt*-nál pár órára partra, tehát szilárd talajra szállhatunk. Érdemes volt itt elsétálni a város fölött jó magason fekvő *Kommen* várromig, honnan messze beláthattunk a háborgó tengerre s az üde zöld színben pompázó szárazföldre.

Batumtól *Baku*-ig ismét vasuton mentünk. Utunknak a *Kaukázus*-on keresztülvivő része főleg különböző néptípusai miatt igen érdekes és tanulságos. A *Káspi-tenger* felé eső részen azonban, *Tiflisz*-en tul, már kietlen kopárságra találunk. A vidék egyhangúsága állandó kísérlők egész a tengerig, hol a változatosság reményében robogunk be a petróleum városba. Baku t. i. világhírű és elsőrendű petróleum forrásainak köszöni ugy létét, mint hirnevét. Régebben perzsa város volt, ma már azonban az oroszé. Két dolog az, ami a benne való tartózkodást kellemetlenné, csaknem tűrhetetlenné teszi. Egyik a naftának mindent átható s mindenütt föltalálható illata, a másik pedig a város ridegsége. A városnak és környékének ugyanis több kilométernyi távolságban olyan a talaja, hogy benne sem fa, de még a fűszál sem terem meg. Hiába keresünk tehát Bakuban tükasztó délutá-

nokon árnyas fákat, vagy sétat helyeket. — Van ugyan a tenger partján egy száanalomraméltó, csenevész, porral belepert fácskákból álló park, az u. n. *Mihailovszky*-liget, de ennek a talaját is nagy költséggel és fáradsággal hozták hajókkal a Káspi-tenger déli részén levő területekről.

Valóban megváltás volt, mikor néhány nap múlva a Káspi-tengerről szemlélhettük Baku körvonalait.

A tenger, mint mindig, úgy most is igen szeszélyes volt. De még ha csendes lett volna is, nem gyönyörködhetünk volna annyira sárgás-zöld színében, mint az eddig láttott tengerek ég-kék tükrében.

Aszlara volt tengeri utunkon az a parti városka, melyen túl már Perzsiában képzelhettük magunkat. Innen már csak néhány órai ut kell ahhoz, hogy *Enzeli*-nél perzsa szárazföldre tegyük lábunkat. Ezt is megértük szerencsésen szeptember 7-edikén hajnalban. Azért mondom, hogy szerencsésen, mert Enzelinél az öböl alakulása miatt nem mindig lehet horgonyt vetni. Ilyenkor aztán a hajó meg sem áll, hanem egyenest visszafordul a 2—3 napig tartó uton Bakuba. Ilyen próbakikötéseknek némelykor többször is ki vannak téve az utasok. Legkellemetlenebb pedig az egészben az, hogy az ide-oda utazgatás díjait mindannyiszor külön kell fizetniök.

Nem mulaszthatom el annak a megemlítését, hogy Bakutól kezdve érdekes utitársunk akadt K. Tebrizi magyar-osztrák konzul ur személyében, ki mint végzett orvos egyenest azért jött elénk, hogy karaván-utunkon óvjon bennünket a klíma szélsőségeitől. Tatár szolgájával együtt azonban már a tengeren oly beteg lett, hogy kénytelenek voltunk Enzeliben hátrahagyni s egyedül nekiindulni a 9 napig tartó fárasztó utnak.

Enzeliben, ebben a nyomoruságos kis faluban, szálloda hiányában, protekciónk révén a sah egy elhagyatott, üres palotájában tartózkodtunk, míg Teheránból elénk jött személyzetünk össze nem szedte 40 utiládánk s a magunk számára a karavánt,

Már itt különös véleményyt kezdtünk táplálni arról a híres keleti vendégszeretetről, mely velünk szemben üres szobácskák és a saját tarisznýánkra való utalás alakjában nyilatkozott meg. Nagyon meg kellett azonban becsülnünk azt is, amit kaptunk. Hajlékunk, t. i. az emeletes hárem, elég magas volt ahhoz, hogy bennünket, persze megfelelő kinin porciók segítségével, megóvjon Enzeliben, e lázfészekben, az európaira oly veszedelmes hidegleléstől.

Legalább is egy hétnek tetsző három unalmas és olvasással töltött napot éltünk át emeletes rezidenciánkban, mikor követségünk tolmácsa, *Mirza Husszeín kán* azzal a rég várt hírrel állt elénk, hogy rendben a karaván, indulhatunk!

Fölpakoltunk tehát a kikötőben az egyetlen perzsa propellerre, melyet szintén tiszteletből kaptunk s azon a Káspi tenger mocsaras kiöntésén, az u. n. *Murdab-on* (holtviz) addig mentünk, míg meg nem feneklettünk. Ekkor leoldozták a propellerhez kötött három bárkát s egyhangu evezőcsapások közt haladtunk tovább abban a sekély folyócskában, mely folytatása a mocsárnak.

Éppen dél volt, mikor *Piribazár*-nál (régí bazár) a »Hotel d' Europe« nevet viselő, düledező épületnél kiszállottunk. A parton sürgő-forgó, kíváncsi vásáros nép fogadott bennünket, míg a háttérben öszvéreink, — valami harmincz sovány állatka — legelésztek.

Már itt megtudtuk, hogy a Teheránig terjedő utat nem leszünk kénytelenek sem öszvérhátra kötött ládákban (kadsáve), sem nyeregben megtenni, mert az orosz országut, a hogy úgy már készen áll s rajta kocsival is elmehetünk.

Élelmes tolmácsunk e célra már elő is kerített három rozoga és oly százalmas állapotban levő járművet, melyen ha kényelmesebbnek, de életveszélyesnek is ígérkezett, sőt bizonyult is az utazás.

Mig magunk kocsijainkat kötözgettük s tapogattuk az eléjük szánt gebéket, addig az öszvérek tulajdonosai és szolgálóink, szakácsunk felkötözték a málhákat az állatokra. Mind-

egyikre két láda jutott, melyek bordáik felső részén nyugodtak. Közepén, a háton ült egy-egy alak, annak hiányában pedig oda volt rakva az abrak és takarmány. Volt azonkívül minden állaton egy-két kisebb-nagyobb kolomp. Ezek távolról hallgatva elég kellemes és sajátoszerű összhangba olvadt állandó zenét szolgáltatnak a néma pusztaságban. Kísérte és védte pedig a karavánt néhány perzsa lovas kozák, kik személyzetünkkel együtt jöttek elénk Teheránból.

Ez a karaván rendszeren előttünk és lépésben haladt. Néha igaz, hogy rövidebb utat vett mint mi, de azért mindig találkozunk kellett a kijelölt karavánszerájánál.

A mi utunk pedig keserves és bosszúsággal teljes volt. Nem lehet azt eléggé hüen jellemezni, mennyiféle akadályt gördíthet az utas elé egyrészt a készülő országut, annak sziklatörmelékei, meredekci, ideiglenes fahidjai, másrészt mennyit az a három rossz cséza, melynek egyszer a tengelye, aztán a rudja törik ketté, vagy amelynek kereke roppan össze. Hol vannak most a sűrűn ismétlődő szerszámszakadások, huzatások, tolatások, emelések, sőt felfordulások és lókidülések?

Volt olyan nap, mikor többet gyalogoltunk, mint ültünk, sőt volt eset, mikor a karaván már délután célzott ért, míg minket agyoncsigázva, főleg a szomjuságtól gyötörve, az éjfélt vetett pihenő helyünkre.

Egy-két ily tapasztalat végre arról győzött meg, hogy szakácsunkat legjobb lesz állandóan magunkkal vinni. Így aztán ott pihenhetünk, ahol értük, s ott vertük föl éjjeli táborunk, ahol jónak láttuk,

Köröskörül utunk magas, legtöbbször azonban kopár hegyektől volt szegélyezve. Folyónak, csermelynek, kutnak nyoma sem volt. Csak néha akadtunk oly kis érre, melynek piszkos vizéből állataink is ihattak, magunk is megtölthettük üvegeinket. Inni azonban ezekből nekünk nem lehetett, mert Perzsiában épp ezek a bizonytalan eredetű árkocskák a leg-

nagyobb betegségek terjesztői. Azokban mossá szennyesét a nép, azokban végzi minden szükségét. Így bármily szomjasak voltunk is, meg kellett várni az estét, mikor fölforraltuk vizeinket, hacsak úgy nem akartunk tenni, mint kocsisaink és szolgálk, kik perzsa módra az utszéken levő sárviskókban forró teával, ezzel a nemzeti itallal üzték el gyötrő szomjuságukat. Hideg víz helyett forró tea különös szomjúságoltó lehet, de azért magunk is ráfanyarodtunk s később jónak s fölhevült állapotban egészségesebbnek is tártuk, mint a hideg italt.

Pihenőhelyeink a karavánszerájok, elhagyatott állapotban levő pusztai épületek. Van bennük egy-két üres szobácska, aztán istálló az állatoknak s vagdalt szalmából álló vékony takarmány. Fekvőhelyet, ennivalót vagy edényeket nem talál itt az európai utas. Azokat magával kell hordania ládáiban. Ha tehát az irtózatos hőségben ily helyre érünk, bármily fáradtak vagyunk is, első dolog az ágyak fölállítása, a szunyoghálók kifeszítése, aztán a zsákok szétbontása, az ételek elkészítése s csak azután következhetik az evés-ivás és a jóleső nyugvás.

Nem tekintve kisebb kalandokat, utunkban *Mendzsil* az a hely, hol különös természeti tüneményt észlelhetünk. Az itteni tágas hegytorkolatban ugyanis naponkint délután 2 órától kezdve elkezd fujni a szél, s 5 óra tájban már valóssággal dühöng, míg ereje másnap csak a délelőtti órákban szűnik meg teljesen. Itt a hegység egyik feléről a másikra hatalmas hid vezet keresztül, mely először fából, aztán kőből volt. A szél azonban mindkettőt összerombolta, úgy, hogy most kénytelenek voltak vashidat verni a régiek helyén. Mielőtt a hidra léptünk volna, állandóan föntartott fekete szemüvegeink mellé fővegeinket fejünkre kötöttük, aztán valamennyien egybefogózva indultunk neki a szélviharnak. Se nem láttunk se nem halottunk a nagy por és zugás miatt, csak egymást tartottuk s bizonytalan lépésekkel törtettünk előre, míg át nem értünk a tulsó oldalra. Üres

kocsijaink és lovaink szintén támogatva s nagy ügygyelbajjal juthattak át.

El lehet képzelni, hogy ily körülmények közt sem a továbbutazás, sem a Mendzsilben való éjjelezés nem volt ránk kellemes, mert hiába támogattuk be zár hiányában kövekkel az ajtókat és aklakokat, a szél mégis utat tört magának azokon keresztül.

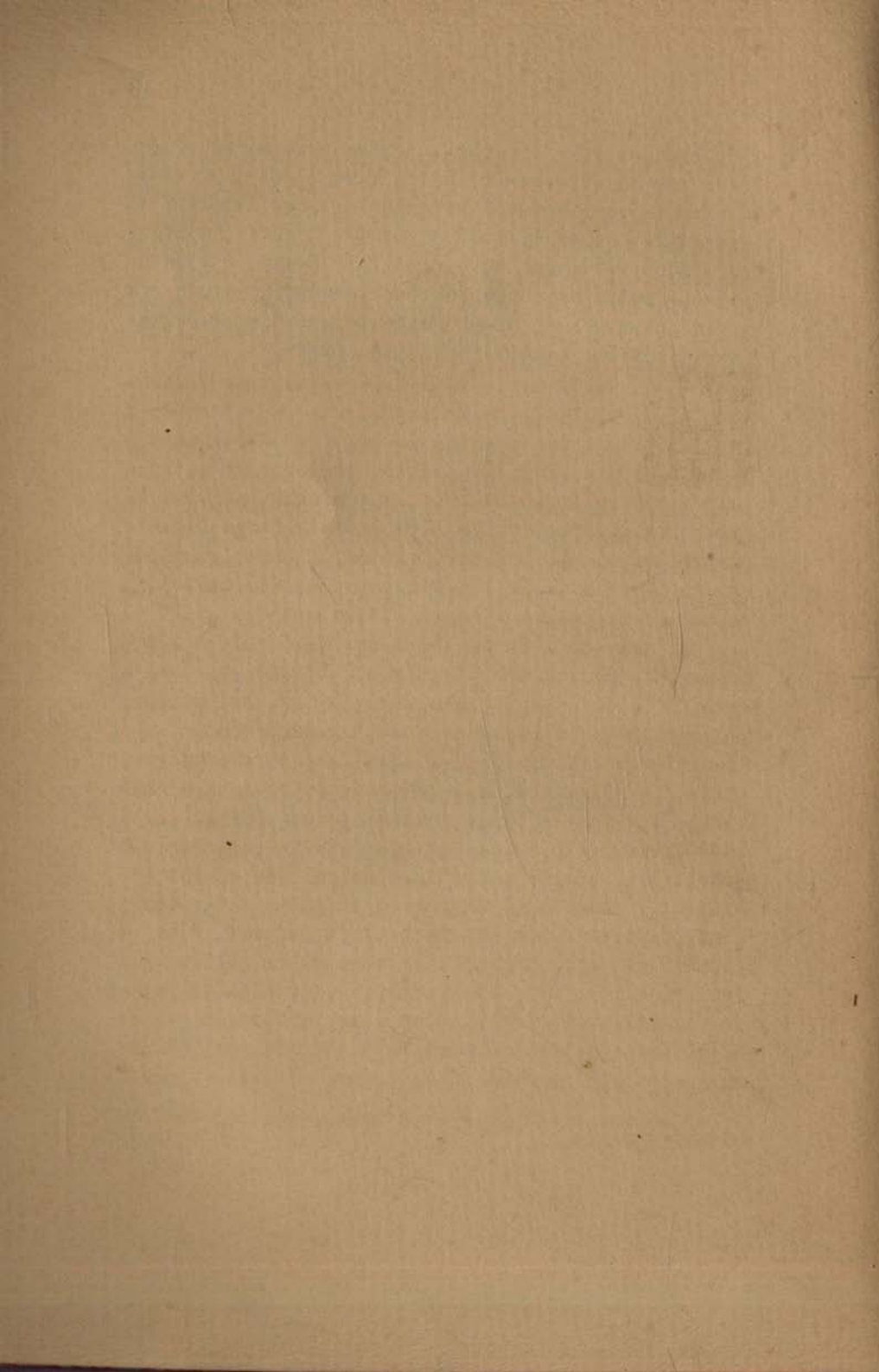
Kazvin, ez a egykori perzsa főváros, a teheráni uton egyetlen hely a tekintetben, hogy benne egyetmást be lehet vásárolni az utra. Itt már a *mehmanhane*-ban (királyi vendégfogadó) elég jó szállásunk is akadt. Többet ért azonban ennél az a hatalmas kosár édes szőlő, melyet valamelyik előkelő perzsa küldött tisztelete és figyelme jeléül számunkra.

Mig azonban ide értünk, addig egyik kocsink teljesen összeomlott. Nem lehetett tehát mást tennünk, mint élni az alkalommal s fölpakolni egy nehéz postakocsira. Ennek megvolt az az előnye, hogy erős volt, de nehézsége hátrányára szolgált, mert többet kellett tolnunk, mint amennyi viszonzószolgálatot nyújtott. Mivel pedig az egyetlen kocsis kezében hat egymás mellé fogott ló gyeplője volt, lehet e csodálni, hogy némely indításnál a hány állat annyi felé huzott s lehet-e csodálni, ha ily módon egyszer valamennyien, kocsistól-lovastól együtt az utszéli árokban találtuk magunkat. Fél nap is bele telt, mig abból emelők és ásók hiányában kiemelhattuk s tovább dőcözghettünk.

Komikusabb, bár szomorubb volt ennél, mikor megtörtént az, amit soha sem tudtam volna elképzelni, hogy egy izben keresztülmentünk egyik lovunkon. Ennek az előhuzása a kerekék közül aztán nehezebb is volt. De azért haláleset nem történt.

Ugy a hatodik nap felé már teljesen kopár, sík területre értünk, melyen csak a délibábok gyönyörködtek bennünket. Így nem csoda, ha szerettünk volna már a végcélnál lenni. Annyival inkább óhajtottuk ezt, mert öszvéreink hullani kezdettek, már pedig nem sok volt a tartalékban.

Hazulról való elindulásunk negyvenedik napján végre, mikor már karavánvezetőnk is rég kidőlt a sorból s mikor már hat öszvérünkkel volt kevesebb — nagy fáradság és kimerültség közt megpillantottuk *Teherán* (kiejtve: *Terán*) falait. Kívül honfitársunk, ez óta boldogult *Wagner* perzsa tábornok fogadott bennünket jóleső szivességgel, azután vele együtt ünnepélyesen, nagy várakozások közt léptünk e fővárosba, utazásunk sokat ígérő végső céljába.

2. Teherán általános képe.*

a az ember csalódások és nélkülözések láncolatán kénytelen keresztülmenni, — a minőkben pl. karaván-uton része lehet — felére szállítja le a velük járó kellemetlenségeket az a tudat, hogy a célpont nemcsak megszünteti azokat, de bő kárpótlásban is részesít miattuk. És ki venné rossz néven a Keletre utazótól ezt az önbiztató reménykedést, ki venné rossz néven, ha nem hisz a Kelet hirhedt alakjában s ha ott folyton valami meglepő sajátságossággal biztatja magát?

Igy vagyunk a Perzsa fővárossal, Teheránnal is. Mikor berobogunk rikító színű mozaikokból kirakott kapuján s keressük benne a karcsu minareteket és azt az általános sajátságosságot, melynek mindenütt nyilvánulnia kellene, hogy felismerhetnénk fővárosi jellegét, csalódás ér bennünket, mert azalatt a jó félóra alatt, míg keresztülmegyünk rajta a tulsó feléig, a követség épületéig: piszkos, poros, gödrös, néhol feltöltött, máshol kavicscsal behintett s heverő kutyákkal telt girbe-görbe utczákon haladunk át, melyek szélei magas sárkerítésekben vannak, jól elrejtve a mögöttük levő kertbe épített házakat. Itt-ott téglakerítések is láthatók, főleg a tehetősebbek portái előtt, de ezek még jobban elkedvetlenítenek bennünket, mert következetesen s kivétel nélkül mindannyiról hiányzik a vakolat. Éppen úgy hiányzik az utcák két oldalán a gyalogjáró; azok helyét legtöbbszörre platán- vagy jegenyefák foglalják el, melyeknek zöldege valóságos

*Felolvastatott a Magyar Földrajzi Társaság 1900. decz. 13-án tartott ülésén Budapesten.

áldás a szemre az általános kietlenségben, noha az ágak és levelek a rájuk rakodott fél esztendő portól inkább piszkos szürke színűek. Az is felkelti már itt figyelmünket, hogy a fasorok árokban, vagy árok mellett húzódnak végig, helyesebben mondván a nyílt vízvezetékekben, hogy ha már a természet ritkán öntözi meg tövüket, legalább így tengessék satnya életüket abból a vízből, mely hetenkint egyszer szivárog gyökereikig.

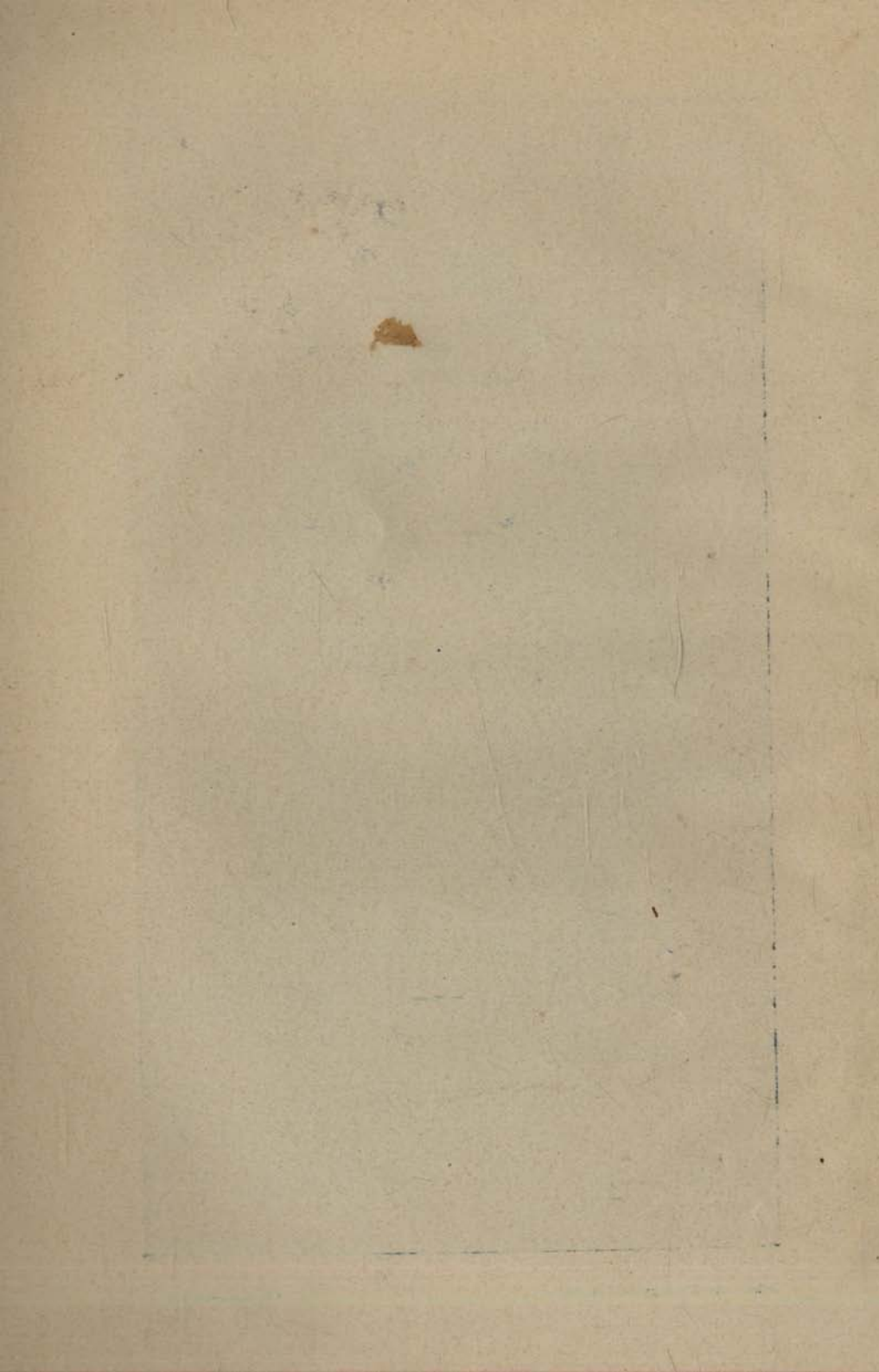
Igy tehát gyalogjáró hiányában a nyilvános élet és forgalom az egyetlen kocsiutra szorítkozik. Itt robognak végig az európaiak s a gazdagabb perzsák hintái, előttük és mögöttük az elmaradhatatlan lovas szolgák, itt döcög végig a közönségnek szánt, de leginkább csak feltűnni vágyó szegényebb perzsák és turbános molláktól (papok) igénybe vett rozoga fiakkerek, itt czammog végig nehézkes lépteivel a teve-, s a kolompolásával nagy zajt csapó öszvér-karaván, itt üget szaporán a fürge perzsa számár, hátán bársony nyeregben a fekete fátyolos perzsa nő, majd a nagyobb fajta s szintén gyorsjárású hófehér számaron a muzulmán pap. Végre itt rohannak keresztül-kasul a vágató lovasok s köztük mindazok, kiknek saját lábukon kell tovább haladni, (ami itt még ma is megalázó dolog) tehát a sétáló és olvasójukat pergető perzsák, lefátyolozott nők, rongyos katonák, még rongyosabb dervisek, nyomorult koldusok, nagy terheket czipelő hordárok stb. stb.

Ezzel aztán nyugodt lélekkel le is tehetném a tollat, mert bemutattam Perzsia fővárosát. Ennél többet tényleg az egész évi benne való tartózkodás alatt sem lehetne látni, hacsak erővel be nem tolakodnék az ember oly helyekre, ahol egyebet is tapasztalhat. Ezen helyek száma is oly korlátozott azonban, hogy bajos volna vállalkozni a két kezünkön való elszámolásukra, sőt egyik kezünk öt ujja is sok, ha meggondoljuk, hogy a sah és környezetének, a bazárnak, egyes nyilvános ünnepélyeknek s a város környékének látásával mindent megnéztünk. És mégis mily csodálatos az

Mihálovits B. : Egy év Perzsiában.

*ADLER & F. & CO. - UDVARNOK.

ember, mikor az első napokon azt hiszi, hogy itt képtelenség élni, s mikor aránylag mégis kellemesen s gyorsan telnek napjai, sőt annyira megszokja államfogházhoz hasonló csendes lakásában a tartózkodást, hogy egyáltalán nem szánja azokat az európaiakat, kik évtizedeket töltöttek itt, vagy akiknek egész életük egy fallal körülzárt kerti lakásra van utalva.

Megengedem, hogy sokat tesz a megszoktatásra a meg nem változtathatás belátása is, de hihetőleg az a leleményesség magyaráz meg itt is mindent, melylyel az európai mindenütt segít magán az idegenben, hol hamarosan megtalálja ugy a neki megfelelő egyéneket, mint szórakozásokat.

*

Teherán a Káspi-tenger színe fölött körülbelül 1200 méternyi magasságban fekszik, még pedig a körülményekhez képest csinos háttérből álló hegyláncz előtt. Mögötte, tehát északon és keleten huzódik el, tőle pár órányi s folytonos emelkedéssel elérhető távolságban a magas, kopár *Elburz-hegyláncz*, melynek legfeltűnőbb individiuma a csukorsüveg alakú s rendesen hóval fedett *Demavend-hegy*. A hegy alatt vannak a perzsa hit szerint a gonosz szellemek, a divek, melyektől roppant fél a bátorságban nem igen kitűnő nép. Különben a főváros egész környéke, tehát a délen és nyugaton elterülő beláthatatlan síkság lehangolóan kopár és kavicsos terület, mely csak itt-ott mutat néhány tenyérnyi nagyságu zöld foltot. Ezek az oázisok is csak ott láthatók, ahol valakinek eszébe jutott épületet emelni s körülültetni a vízhiánya miatt fáradságosan, de sikeresen tenyészített fákkal. Ez a befásítás is csak azon félszáz óta jött nagyobb mértékben szokásba, mióta az európaiak jobban megvetették lábukat a perzsa fővárosban.

Annyit már e helyen megjegyezhetek, hogy Perzsia paradicsom volna, mindent bőven teremne, ha vize volna, így azonban általában csak teng a tenyészet. A rendszeresen

öntözött helyek, például az Elburz hegység talpánál levő nyári lakok és falvak valósággal csodálatba ejtik az embert a természet bujasága miatt. Itt a 4—5 éves fák oly szépen ki vannak már fejlődve, hogy nálunk ily koru csemetéknél még hiába keresnénk azt a hús árnyékot, melyet itt adnak; a 15—20 éves fák meg már valóságos őserdővé fejlődnek.

Ezelőtt körülbelül 40 évvel, mikor még az oroszok nem jöttek ugy számításba az országban mint most, tehát mikor a szerteszéjjel kószáló rabló turkománok váratlan és gyors betöréseikkel a városokat is veszélyeztették, egy európai tiszt tervei és utasításai nyomán mély árokkal vették körül egész Teheránt. A széles árokból kikerült föld persze a belső részen megfelelő sáncz alakjában érvényesült. Bármily komikus is az ily várfal az európai előtt s bármint gunyolták is építőjét a saját kollégái azzal, hogy Teherán falainak összelövődésére még ágyuk sem kellenek, elég oda a vizipuska is — tényleg megfelelnek annak a czélnak, melyre építették. A turkománok ugyanis, kik gyors lovaikkal rendesen éjjel lepték meg a lakókat, sehogysem juthatnak át a falakon, noha a sánczokban soha sincs víz, de falai oly meredek és mélyek s az egész oly széles, amellet a kavicsos föld miatt oly kemény, hogy egy éjjel bajos volna utat készíteni rajta, főképpen mikor a város környékén semmiféle fa sem található.

A sáncz különben nyolczszög alaku és 12 kapu van rajta, melyeket este gondosan bezárnak. E szerint aki elsőtétedésig nem jön be, vagy nem megy ki, az már szükségképpen kint hál, illetőleg be van zárva. Ami a legnagyobb csoda, ily kétes esetben még a kapupénz sem segít a különben nagyon megkönyékezhető perzsánál. Egy alkalommal valamelyik sahnak emberei és elefántjai maradtak így kizárva, mikor semmiféle dörömbölés és fenyegetőzés sem használt, noha tudta a kapus, hogy esetleg a fejébe kerülhet, ha a törvényt ily szószerinti értelemben magyarázza a sahhal szemben. Szinte hihetetlen is ez a lelkiismeretesség

a perzsa részéről, főleg a fegyelmetlen és nyomorult perzsa katona részéről.

Egy alkalommal magam is áthágtam a házi törvényt egy kirándulás alkalmával s este 9 óra tájban némi kétség közt közeledtem a Hold fényénél az egyik kapuhoz, mely nagy csodálatomra s még nagyobb örömökre nyitva volt. Alig léptem azonban be, rögtön eléem állt egy rongyos katonára s megmagyarázta, hogy tulajdonképpen már be kellett volna zárni a kaput, de mert reggel látta, hogy eltávoztam s mivel azt is látta, hogy nem tértem vissza, figyelemből várt reám. Bármily megható volt is a figyelemnek ily megnyilatkozása, az egészségből egy szó sem volt igaz, mert a kitalált mese csak arra szolgált, hogy pár ezüst pénzzel legyen alkalmam leróni hálás köszönetem.

Teheránnak összes építkezési látványossága éppen csak az a 12 kapu, melyen a belsejébe lehet jutni. Ezeket sem kell azonban valami nagyszerű művészi alkotásoknak gondolnunk, mert tényleg nem állnak egyébből, mint a meglehetősen otromba ajtók kőből készült s czifra, legnagyobb-részt fekete-sárga mozaikkal fődött kapufélfáiból, melyek egyhanguságát rendesen néhány kis minaret s az ajtó fölötti részen a *Sahnámé*-ből kirakott elég ügyetlen jelenet mérsékli.

Hogy a város szabálytalan nyolczszög alakban terül el, már az a körülmény is igazolja, hogy hosszúsága másfél száz kilométer, míg szélessége csak fél akkora. Ezt az óriási terjedelmet akkor értjük, ha meggondoljuk, hogy csaknem kivétel nélkül minden egyes ház neki megfelelő udvarral és kerttel van ellátva. Csak néhol tapasztalhatjuk azt, hogy a sárházak az utcára vannak építve. Az ily épületek is inkább bódészerű kereskedések, mint lakóházak s ha egyik-másikuk kőből készült, a falakon azoknál is hiányzik a vakolat. Még az idegen államok követségei is ily vakolatlan épületben vannak.

Teherán csupán másfélszáz év óta fővárosa Perzsiának. Azelőtt Iszpahán volt a főváros. Körülbelül majdnem minden

nagyobb perzsa város volt már valamikor az ország főhelye. Ennek az elsőségnak elrendelése rendszerint a körülményeken kívül a sahtól függ, aki ha egyszer átteszí székhelyét egy más városba, már ezzel az ország fővárosává avatta. Nemcsak névleg válik azonban ily esetben fővárossá az illető hely, hanem tényleg is. Nem lévén ugyanis vasut, nincs vasuti góczpont sem, a karavánoknak így körülbelül mindegy, hogy hol van a főváros. De mivel a sahhal együtt megy mindenki, aki csak teheti, mert mégis csak jó, ha néha veszedelmes is a közelében lenni, ezért az új főváros gyorsan benépesül és beépül oly elemekkel és épületekkel, melyek a székhely külső voltát mutatják is.

Teherán mint tudjuk, Perzsiára nézve éppen nem középponti fekvésű, mert nagyon is a szélén van az országnak, de hihetőleg megmarad mindvégig fővárosnak, ha nem egyébért, talán azért, mert az idegen államok követségeinek egy része jókora építkezéseket tett már benne. De ha ez a csekélyebb és lényegtelenebb ok, még akkor is el van érve Teheránnál az a cél, melyet fővárossá tétele alkalmával szem előtt tartottak, hogy t. i. lehetőleg közel fekdüdjék Török- és Oroszország határához.

Annakelőtte Teherán lényegtelen falvacska volt s mivel benne semmi eredeti emlék vagy maradvány sincs az ő Perzsiára nézve, bátran közelebb vihetnék volna néhány kilométerrel a háttérben levő hegyekhez, melyek hűvös éghajlata egyedüli menedéke nyáron a lakosságnak, mely a városban nem bírja ki a hőséget s mely minden ragályos betegség alkalmával a hegyek közé menekül hacsak teheti, s ha foglalkozása Teheránhoz nem köti.

*

Mikor az ember bemutat egy várost, első sorban is a lakosság számát nevezi meg. Ez körülbelül a legjobb módszer is az első tájékoztatásra. Meg kell azonban jegyeznem, hogy Perzsiában addig boldogul csak az ember, míg általá-

nos vonásokban vázol, de rögtön megakad, mihelyt adatokhoz, számokhoz kell fordulnia.

E szerint tehát mikor valaki Perzsiáról számmal áll elő, azt mindig meg kell dubitózni (így mondták azt a régi latin professzorok a megkérdőjelezésre!). Az európai statisztikai táblák Teherán lakosságának számát 210 ezerre teszik. Hogy ezt a számot mikor és honnan vették, annak a jó Isten a megmondhatója. Mindenesetre úgy találta ki valaki, de hogy mily kombinációval, arra mindenki kíváncsi lehet, mert még az épületek összeolvasása sem igen lehetséges különféle okok alapján. De meg ki is venne magának ilyen hiábavaló és szükségtelen fáradságot? Az európaiat, ha rávenné is erre a pusztá kíváncsiság, leküzdhetetlen akadályok érnék, a perzsára meg az egész népszámlálás közönyös és felesleges dolog. Minek is, mikor se adófizetés, se rendes katonai szolgálat, se képviselőválasztás nincs.

A város egyébiránt négy főrésze osztható: *semirám*-, *örmény*-, *zsidó*-negyedre s a *régi városra*. Az első a legujabb, s a többihez hasonlítva a legegészségesebb és ha szabad-e kifejezést használni: legmutatósabb. Mintegy középpontján van egy meglehetősen nagy tér, az u. n. *Ágyutér*. Maga a tér körül van építve valami meghatározhatatlan fallal, amelynek fülkéi holmi kaszárnya szerepet játszanak, mert bennük s a falból kiugró ócska erkélyen láthatók néha lézengő és ási-tozó, kivont kardú katonák. Különben az egész tér komikusan hadi jellegű. Az említett erkély rácsozata ócska és rozsdás szuronyokból áll. Aztán az egész fal köröskörül be van festve a perzsa czimmerrel, mely mindenütt érvényesül, ahol csak lehet, t. i. a kardot tartó oroszlánnaal, hátán a nappal, az egyes bolthajtások fölött pedig megint a katonaság köréből vett festmények vannak. Ezeket két csoportra lehet osztani. Az alap rendesen mindenütt virágos zöld mező, egyik felénél azonban erre ágyu van pingálva, a másiknál pedig katonadob, trombita s egyéb hangszerek, amint »vigan heverésznek a mezőségen.«

E fal földszinti részeiben apró fülkék vannak, de még bérlője egyiknek sem akadt, így aztán kőágyugolyókat tartogatnak bennük. Mivel azonban itt ajtóról szó sincs, a golyók csak úgy vannak oda behajigálva s bárki vihet belőle magának még fényes nappal is.

A tér középső részén van egynehány valóságos ágyu is, melyek félelmesen meresztk torkukat a város különböző részei felé s melyekre a perzsák roppant büszkék.

Egyik sarkában e térnek van a fiókposta, s mindjárt mellette a perzsa bank czifra épülete.

Talán mondani sem kell, hogy az Ágyutér a helye minden nyilvános ünnepélynek. Központi jellegét egyébiránt leginkább mutatja az, hogy itt ácsorognak a nyilvános fiakkerek s hogy innen ágazik el az a lóvonat, melynek roppant ócska kocsijai a forgalmasabb utczákon haladnak át.

Még csak azt kell megemlítenem, hogy a hosszukás, négyszögletes Ágyutérre hat kapun át lehet jutni, melyek édes testvérei a fönnebb leirt városkapuknak.

Az északi részen két kapu van, ezeknek folytatása két, egymással párhuzamos hosszú utca, melyek közül az egyik legszebb utcája is a városnak, mert ott vannak az idegen követségek legnagyobbrészt, valamint az európai *Klubb-helyiség* is. Ezek az utcák petróleum lámpákkal is el vannak látva. Nevük az utcáknak persze épp úgy nincs, mint a házaknak számuk s mivel ezzel ellentétben minden harmadik embert *Husszein*-nak hívnak s mivel kivüle jóformán még csak az *Ali* és a *Mohamed* név használatos, képzelhető mily konfuzióban volna a posta, ha úgy el volna terjedve az írás Perzsiában, mint ahogy nincs, s ha úgy írnának az emberek egymásnak levelet, mint ahogy nem írnak, vagy ha úgy küldözgetnék egymás nyakára a képeslevelezőlapokat, mint nálunk.

Az Ágyutér déli részén szintén két kapu van, egyik a sahhoz vezet, a másik a bazárba. A nyugati kapun túl van egy sokkal szebb és terjedelmesebb üres tér, ez a katonák

gyakorló tere. Ennek közepén is ágyu van, mely minden délben elsül, amikor is mindenki 12-re igazítja az óráját, ha hallja s ha azt akarja, hogy másnapig ne legyen nagy eltérés az ő és mások időszámítása közt. Ez a naponkinti igazítás persze igen rontja az órákat. Félév alatt ily módon két órának hágtam a nyakára s még meg sem lehet csináltatni, mert noha sok órás van Teheránban, mindegyiknek meg van az a szokása, hogy a kezökbe adott órák ép részeit kiszedegeti s megfelelő ócskával helyettesíti. Ez magyarázza meg aztán, hogy valamire való európainak négy zseb-órája van. Az egyik rendesen jár, a másik el van romolva, a harmadik utban van Európa felé, a negyedik meg jön kijavítva az európai órától.

A keleti kapun át lehet végre eljutni ahhoz a vasuti állomáshoz, melyet évtizedekkel előbb építettek próbaképpen a belgák s mely csak pár kilométer hosszú, de nagyra kell becsülni, mert ennél több se égen, se földön az egész Perzsiában.

A Semirám negyedben van a katolikus- s tőle félórányi távolságban az amerikai protestáns templom, valamint néhány vendégfogadó azon szerencsétlenek számára, kiket a végzetük idehoz s kiknek nincs más mentségük. Ugyancsak itt telepedett le néhány európai kereskedő, egy orosz fényképész és több-kisebb boltos és fűszeres, kiknek nagy része szintén orosz.

Az örmény- és a zsidó-negyed a legpiszkosabb s leg-egészségtelenebb városrész, melynek alig két lépésnyi szélességű szemetes utcái már magukban is visszataszítók. Az előzőben volt monarkiánk követsége egy bérelt házban.

Az orosz követség a vasutra vezető utcájában van saját házában, a francia és az olasz tőlünk nem igen távol, de a követségi utcának nevezett rész környékén vannak. Az elsőnek szintén saját háza van. A többi államok képviselői, tehát az angol, török, német, amerikai, belga, mind a város első utcájában találhatók, kiki megfelelő épületben. Az

orosznak és angolnak ezenkívül még külön nyári tartózkodási helye is van a hegyek alján.

Az idegen talán legérdekesebbnek találja az első napokban a negyedik részt: a régi várost. Amint Kostantinápolyban a török rész az, hol a török elemet megfigyelhetjük, úgy Teheránban is a régi városnegyedben szemlélhetjük a sajátszerű s nyilvános perzsa életmódot. Ez szintén abban a változatos tarkaságban és lármás sürgés-forgásban nyilvánul, melyről oly híres az egész Kelet.

3. Perzsia népessége szám és faj szerint.

A perzsa külseje, jelleme, ruházata, lakása, étele, itala és vendégségei.

Tudomásom szerint Perzsiában egyetlen egyszer adtak ki rendeletet az általános népszámlálásra, amely azonban a nép előítélete miatt — mint azt előre lehetett látni — semmi eredményre sem vezetett. Azóta majd félszázad telt már el s bár mind jobban és jobban látható az európai befolyás hatása az országban, mégsem lehet tudni egész pontosan, hány lakója van Perzsiának. Némely része egészen lakatlan, míg más részei, hol a természet kevésbbé mostoha, elég népes. — Hozzávetőleges számítással körülbelül 10 millióra tehetjük a lakók számát, vagy ha úgy tetszik, azt is mondhatjuk, hogy Perzsiának félannyi lakója van mint hazánknak, pedig területe több mint öt akkora. E szerint Perzsiában körülbelül tizszer nagyobb területet lehet számítani egy emberre, mint nálunk, ami azt teszi, hogy nálunk tizszer sűrűbb a lakosság.

Fajra nézve mint csaknem mindenütt, itt is őslakókat és beköltözötteket s azok utódait szokás megkülönböztetni. Őslakók a tűzimádó géberek (parzi, farzi) utódai: a perzsák, kiket az ország minden részén föltalálhatunk, valamint a médek leszármazottai, kik az északi részekben, a Káspi tenger mentén laknak. Ezeken kívül aztán megtaláljuk köztük, mint beköltözötteket, a szomszédos tartományok legkülönbözőbb népeit is. Említésre legméltóbbak itt: az arab, török, örmény, cigány és a zsidó. — Tekintve már most, hogy az itt felsoroltakon kívül még legalább is tizféle fajt találunk

az országban, Perzsia népességét meglehetősen tarkának s így érdekesnek mondhatjuk. Mivel pedig ezen külön meg nem említett fajok azok, melyek a legkönnyebben veszik föl a perzsa szokásokat s melyek a leggyakrabban kereszteződnek az uralkodó elemmel — azért ezek megkülönböztetése sokszor igen nehéz dolog, mert a distingválásnál általános faji sajátságokra kell visszatérnünk, ami nem mindig lehetséges. Nem lehetséges különösen akkor, ha eleintén kerül szemeink elé oly egyén, kinek különben minden külső cselekedete és ruházata perzsára enged következtetni.

Nem foglalkozunk e szerint bővebben a bevándorlottak (esetleg erőszakkal behurczoltak) és azok utódaival, hanem egyenesen áttérünk a mai perzsa általános ismertetésére.

Külső alakra a perzsát leginkább nyulánknak képzelhetjük. Ez a nyulánkság azonban a közép-termet határain belül érvényesül, nem csap tehát át a tulságos magasságba. De azért a felső testrész, különösen a fő és a nyak gyengén előrehajlik. Ez aztán sajátyszerű, meghunyászkodásra és alázatosságra kész jellemre enged következtetni. De ez csak külső jel, mely után indulnunk a belső megítélésnél épp úgy nem lehet, mint egyéb külső megnyilvánulásoknál. — Színre nézve úgy a bőr, mint természetesen a sűrű hajzat barna, mely inkább hajlik a fekete, mint a gesztenyeszín felé. E részben sem szabad azonban megtévednünk, mert csaknem minden perzsa festi a haját, szakállát és bajszát. Ezt azonban a gyakorlott szem gyorsan észreveszi. Érdekesebb és jellemzőbb, hogy az igazi perzsa haja sohasem göndör. — Koponyájuk szépen fejlett, ovális, homlokuk inkább keskeny, mint széles. Orruk finoman metszett s inkább lefelé hajló, mint egyenes. Nagy szemeik fölött jellemzően érnek össze a dus szemöldökök. Ez különben a szépségnek is egyik elengedhetetlen föltétele, úgy, hogy ha pl. valamely nő azzal természetből fogva nem bír, mesterségesen segíti elő fekete festékkel. Ajkaik keskenyek, fogazatuk feltűnően szép és egészséges. Testük többi része jól és szépen fejlett.

Jellemét illetőleg, ha igazságosak akarunk lenni, inkább kemény, mint elismerő nyilatkozatokat kell róla tennünk. Ezek az erősebb kifejezések azonban nem mehetnek át a szóhasználat végső határait. Tehát a perzsát nem tekinthetjük jogosan oly jellemnek, mely teljes megvetésünket érdemelné ki, viszont olyannak sem, melyről a teljes elismerés hangján szólhatnánk.

Ha előttünk áll Irán fia, hajlandók vagyunk — külsejéről ítélve — a szerénység és finomság, előzékenység megtestesülésének tartani. (Innen az a szerintem kissé téves vélemény is, mely a kelet francziáinak tartja őket. Mit szól ehhez a japán?) Szemeit értelmesen és figyelemmel mereszti ránk, meghallgatja véleményünket, de nehogy ellenünk mondjon: megerősíti esetleges téves nézeteinket is. (Annál hajlandóbb a vitatkozásra, ha már bizalmasunk, de akkor is a saját igazának védelmezéseig.) Karjait maga előtt tartva, vagy lelógatva, óvatosan kerüli a hadonázást s azokat a mozdulatokat, melyek esetleg elárulhatnák érzelmeit. Ellenkezőleg a perzsa zsidók, kiknek ez a legfőbb ismertetőjelük. Ha mosolyogsz, ő is mosolyog s ha komoly képet vágsz, ő aszerint amint kedvedre akar cselekedni: még jobban összeránczolja homlokát. Egyszóval alkalmazkodásával ért a lekenyerezéshez, de belsejét ügyesen takargatja. E szerint a perzsa hasonlít a különböző szerepekhez alkalmazkodni tudó jó színészhez. Csakhogy ez nála nem a hivatás, hanem a nemzeti jellemvonás következménye.

Ezután az igazság eltagadását s mások vagyonának eltulajdonítását róhatjuk föl az általános jellemvonások táblájára. Ezek oly közös tulajdonságai a perzsának, melyeket a felső rétegekben is megtalálunk s melyeket a maguk részéről egész természetes és ártatlan kedvteléseknek vesznek. Ugy látszik tehát, nem alaptalan vád a *Persa fides*, *nulla fides*. (Perzsa hűség, hűtelenség).

A kapzsiság ismét oly általános vonás, mely nélkülül perzsát képzelni sem lehet. Természetes, hogy ez ismét nem

jár a fősvényesség és igazságtalanság bizonyos foka nélkül. Ide kell számítani a címek és rangok szertelen hajhászását is. (Rangkórság).

Lelkiismeret, hazaszeretet stb. oly szavak — mint azt csodálkozva s számtalanszor hallottuk — melyekre kifejezései sincsennek nyelvében; hűség, hála stb. pedig oly fogalmak, melyeknek gyökérszámai sincsenek szívében.

A becsületet, önérzetet, bátorságot, határozottságot stb. úgy magyarázzák, ahogy jónak látják s úgy valósitják meg, amint — esetleg a Koránra való hivatkozással — előnyösebb.

Fényoldalai a perzsának, melyeket több-kevesebb őszinteséggel vallása parancsaiból kifolyólag érvényesít: az adakozási vágy, tehát a jószívűség, türelem, lemondás, vonzalma családjához, a vendégszeretet s hasonlók. Ezen jellemvonásait is óvatosan kell azonban mérlegelnünk, mert némely részük a haszonlesés fátyolával lehet egyeseknél beborítva.

Általában azt is el kell ismernünk, hogy a perzsában vannak bizonyos arravalóságok, melyek fölkeltik ugyan csodálkozásunkat, amelyek azonban csak oly fokban érvényesülnek nála, aminőben jellemének hátrányos vonásai megengedik. Ügyessége pl. figyelemreméltó, de azért könnyelműsége sokkal nagyobb, semhogy valamelyik európaítól ellesett és gyorsan megtanult mesterségét becsületesen is folytathatná, vagy pláne tökéletesitené. Nem lévén elmélyedni szerető, hanem inkább méléző, szemlélődésre teremtett elme, fölfedező képessége sincs. Nem lévén lelkesedési tudása, megelégszik a kész eredményekkel s azok másolásával. Minthogy pedig mohamedán is, úgy veszi az életet, ahogyan van, mert másképp nem is lehet. S mivel úgy jó minden, ahogyan van: optimista a szó teljes értelmében.

Ruházatát tekintve a perzsa nem igen alkalmazkodik, még ha tehetné is, hazája klímájához. Inkább keresi a föltűnést, mint a kényelmet, amit pedig nagyrabecsül. Noha a meleg idő kilencz hónapig tart s az erős hideg csak kettőig,

mégis inkább melegen öltözik, mint könnyedén. Különösen keresi a rikitó posztóból készült öltönyöket.

Alsó ruházata a férfinak a gallértalan ing s a vastag szőrharisnya. Az alsónadrág nem éppen szükséges kellék. Lábán czipőt, vagy ha pap az illető, fölfelé kunkorodó orru színes papucsot hord. Nadrágja bő. Mellény helyett térdig érő kabátot visel, melynek szabása a mi szalonkabátjainkra emlékeztet, de amely a deréktól kezdve ránczokban lóg lefelé. Csaknem elengedhetetlen kellék e kabát fölött egy öv, melyet derekukra csavarnak. Ha ez kék, inkább zöld színű, úgy az illető ezzel jelzi, hogy egyenes leszármazottja a prófétának, u. n. *szeid*. Ilyen övet pedig csaknem minden második ember visel, ha másból nem: hiuságból. Legtöbb kifogás alá eshetik a perzsa fejfedője, a magas és nagy meleget tartó báránybőrsüveg, amely azonban oly nemzeti ruhadarab, melyből egy cseppet sem hajlandó még módosítással sem engedni. A papok turbánt viselnek.

Hidegebb időben talpig érő, barna színű, durva, vastag köpenyt vetnek nyakukba, mely egész méltóságossá teszi, rendesen amugy is komoly alakjukat. A mollák ezt a köpenyt állandóan viselik.

Előkelőbbek, főleg ünnepélyes alkalmakkor drága szövetekbe, kasmir-köponyegbe burkolóznak s itt is fő a mutató, mint a kényelem.

A nők öltözete a házban egyszerű. Lábaikra és láb-száraikra otthon vagy semmitsem, vagy trikót huznak. Finom s rendesen kézimunkával diszitett ingük igen kurta. Derekukról, illetőleg lágyékukról redős tunika lóg le, de ez a hast egész szabadon hagyja. Felső testrészükrön egy kis ujjas, fejükön rendesen egy kis kivarott fejkötő alaku sipka a még esetleg hiányzó részek. Kimenés alkalmával különböző színű s bokájukig egyformán bő nadrágot öltenek, lakk félczipőt vagy papucsot huznak s fekete fátyollal borítják le magukat, mely mögül csak egy törülköző alaku, arczuk előtt lógó fehér kendőbe varott nyíláson lehet kilátni.

Legbecsesebb *ékszere* a perzsa férfinak az óra s csaknem elengedhetetlen kelléke keze diszének az ezüst türkiszgyűrű. Ha még ezekhez valamivel diszesebb fegyvert, esetleg kivert markolatu kardot, aztán egy olvasót és rézpecsétnyomót képzelünk, — úgy elképzeltük e részben a perzsa vágyainak netovábbját.

A nők természetesen itt is a fülbevalók és karpereczek régiójában mozognak, még pedig szintén csodálatos érdeklődéssel és soha ki nem elégíthető mohó vágygyal.

Lakását s mindennemű hajlékát másoktól különzárva, kert közepén szereti építeni a perzsa. A lakóházak meglehetősen hasonló terv szerint készülnek, valamint hogy mind megegyezik abban is, hogy egyformán rozogák. A perzsa ugyanis még épületénél sem keresi a tartósságot. A fő nála az, hogy a ház gyorsan elkészüljön s mutasson valamit, tehát legyen rajta egy pár gipsz diszítés, csillogó tükördarab, vagy színes üveg. Kő és tégl helyett könnyen máló, napon szárított vékony vályogból építenek. Ezek közeit sár tartja össze s mivel az építők csupán egy lapátocskával dolgoznak, ellehet képzelni, mily függőleges és szilárd az általuk rakott fal. A gerendázat a fa hiánya miatt gyenge és fiatal fácskákból áll. Ezekről lerántják a hánсот s aztán úgy diszelegnek a menyezeten, természetes, tehát sokáig nyers voltakban. Még be sincsenek meszelve. A tető egészen sima; nagyobb épületeknél azonban sárkupolákat raknak rája. Ezek apró halmocskák, melyeknek mégis van némi ellenálló képességük. Tartós esőzés vagy havazás alkalmával az ily épületek gyorsan átnedvesednek s összeomlanak. Menyezetbeszakadás különben ott is történik, hol téglából van az épület, melyen európai alaku tetőzet van. Erre számos példát találunk az előkelők költségesen emelt házáinál.

Annak a könnyelműségnek, melylyel a perzsa házat épít — mint minden könnyelmű tettének — az a magyarázata, hogy személye és vagyona soha sem lehet a hatalmasabbak miatt biztonságban, így nem is tartja érdemesnek

esetleg a másnak való építést. Ha összedől a háza, sarat gyurat a romokból s egy más szárnyon újra kezdi az építést. Mivel pedig külsőleg semmit sem akar mutatni, nehogy fölkeltse mások birvágyát, be sem meszelteti sem háza, sem utczára néző sárkerítésének falát. Innen van az a nyomasztó érzés, mely az európaiat a perzsa városokba való belépéskor áthatja.

Attól azonban már nem tudja magát visszatartani, hogy a szűk utcza kapu és háza közt levő udvart be ne fásítsa, vagy virágágyakkal ne lássa el. Kiváló előszeretettel viseltetik ugyanis a zöltség, különösen a szép virágok iránt. Itt is azt nézi azonban, hogy minél előbb lássa fáradozásának hasznát s ezt ha kellőképpen gondoskodik öntöző vizről, el is érheti. Ujabban a jegenyefa hódít, mely talán épp azért, mert rohamosan nő, csaknem kiszorította már az ősrégi, gyönyörű platánokat.

Az udvar közepén, rendesen a főépület előtt áll egy viztartó medencze. Ebbe fogják föl a nagy fáradtsággal kikapart (és nem épített) földalatti csatornákon át hetenkint kétszer s akkor is gyéren odavezetett vizet. Innen meritenek aztán főzéshez, teához s ebben végzik edényeik és a maguk mosakodását. E szerint inkább pocsolya, mint egészséges víztartó ez. A tehetősebeknél a medencze nagy terjedelmű. Ezek már jobban is képesek azokat fölfrissíteni, mert ha szükségük van vízre, egyszerűen bevezetetik udvarukba pár kapavágással az utcák sekély árkában folydogáló vizet, amikor esetleg egy egész városrész hosszu ideig hiába várhat rá.

A medenczén tul következik a lakóház. Ennek folyosójára pár lépcső vezet s így jutunk az egymással nem igen összefüggő szobácskába. A rossz ajtó és ablak, nemkülönben a szobák üressége, egyaránt szemébe ötlenek a belépőnek. Legfőbb butorzata ugyanis a szobának az a sok apróbb szőnyeg, melylyel a padló be van borítva. Ezek alatt gyékény van kiterítve, mert a padló nincs kideszkázva, csak úgy van kitapasztva. A háztartáshoz szükséges kellékek a szo-

bák falaiba vájt fülkéken hevernek, a ruha szegeken lóg, vagy ládákban hever. Európaiakkal érintkező előkelőknél pamlagot, karosszéket, képeket, sőt kis zongorát (pianinó) is lehet találni. Ezeket azonban a perzsa — még ha sah is — nem használja. Amint könnyen nélkülözi az ágyat, úgy teljesen meg van asztal és szék nélkül is. Ha pihen, ha eszik, ha ir, mindig guggol, kuporog a földön. Így szívja a vizpipáját, így szürcsölgeti teáját s így végzi tanácskozásait.

Téli időben rozoga hajlékában sokat szenved a perzsa. A két hónapig tartó hidegre ugyanis nem tartja szükségesnek a kályha építést. Megelégszik egy kis kandallóval, mely előtt kezeit dörzsölgetve, bundában huzza ki a hideg napokat. Az ajtókon és ablakokon pedig sivit be a szél, mert a frissen földolgozott fa nyáron, száradása alkalmával jól össze-repezedik s utat nyit még a hófúvásoknak is. De ezzel a perzsa nem törődik, mert tényleg szereti a friss levegőt s a légvonat sem árthat neki. Nyáron vagy a főépület alatt levő földszintes, pinczéhez hasonló helyiségekben tartózkodik, mert a rácsos ablakon át eléggé kihül a levegő, vagy akinek nincs ilyen helyisége, az naplementig fönt marad, mert a szobák, a falba épített kürtőkön át szintén lehülnek. Naplementekor és éjjel a háztetőket keresik föl.

A mellékhelyiségek általában külön állnak a főépület mögött.

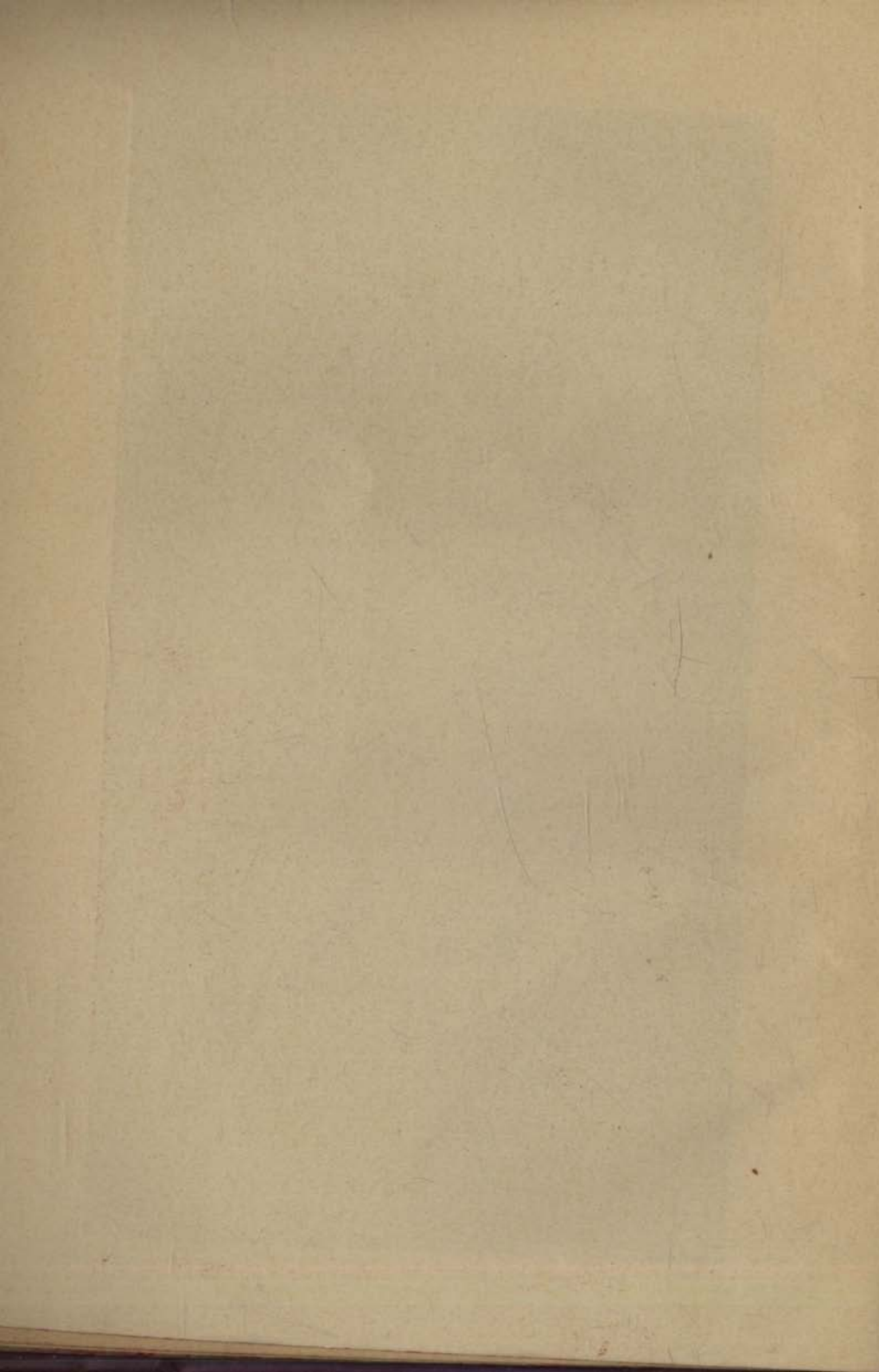
Rendesen minden perzsa házánál már a kaputól külön uton jutunk egy másik kertbe, mely éppen olyan, mint az imént leirt s mely a nők háreme. A nőknek és férfiaknak külön személyzetük és háztartásuk van. Igen természetes, hogy a hárembe csak kevesen s azok mehetnek, kik vagy közeli rokonai a háztulajdonosnak, vagy bizalmasai. Az utcára szolgáló közös kapu ezért rendszeren mindig zárva van, ha pedig nincs eltorlaszolva, egy-két ásitozó katonát találhatunk a kapu alatti apró fülkékben. A külső dísznek ilyen nyilvánulása inkább a követségek és előkelőbbek épületei előtt észlelhető.

Mihálovits B. : Egy év Perzsiában.

TÓTH K. P. A. SZ. UDVARNYI.

OROSZLÁNSZELIDÍTŐK.

A perzsa *étel* és *ital* tekintetében csodálatos szélsőségeket mutat. Bámulatos türelemmel tud nélkülözni, viszont képes magát beteggké enni. Inkább szereti a növénytáplálékot, mint a húst. Főétele a rizs, mely csillav- vagy pillavnak elkészítve, nemzeti eledele is. A burgonyát nem szereti, keveset is lehet találni az egész országban. A rizs mellett a kenyér a fő élelmi cikk. Ezután jönnek a zöldségek különböző fajtái pl. a saláta, melyet úgy is élvezettel fogyaszt el, amint kihuzza a földből. Az éretlen gyümölcsöt is többre becsüli az érettnél s a nyers ugorkát különlegességnek tartja. A husfélék közül óriási mennyiségben fogyasztják az ürüt. Ezt vagy levesbe főzik, vagy szeletkékre darabolva sütik meg a nyárson. A tyukhus is olyan, mely sűrűn fölkerül a perzsa ételei közé. Ha még most egy kis sajttal és édességgel (czukorkák, piritott mogyoró, sóba áztatott piritott tök- és dinnye-mag) szolgálunk neki, úgy teljesen kielégítettük. — Az általánosan elterjedt s mód nélkül élvezett ital, mint már érintettük: a tea. Ezenkívül serbetet, erős borokat és konyakot isznak. A fekete kávé nem igen van elterjedve.

Mivel egyedül unalmas az étkezés, keresve keresi a perzsa az alkalmakat, melyekben *vendégséget* hívhat össze. Még a legegyszerűbb szolga sem sajnálja ilyenekre fecserélni csekély havi keresményét. S minél többet hív meg, annál több helyre van neki is szabad bemenetele. Ha azonban valakit igazán ki akar tüntetni a perzsa, úgy csak egyedül hívja meg. Ilyen roppant egyhangu kitüntetésen magam is átestem. Házigazdám (követségünk tolmácsa) teljesen körülrakott ételekkel és konyakkal s míg ő maga semmihez sem nyult, nagy öröme telt abban, ha én minél többféléből ettem.

Az igazi perzsa vendégséget, tehát a mulatást egészen másképpen kell képzelni. Ily eset előtt a rendező bizalmasan jelzi egy-két beavatottnak szándékát s ezek a kitűzött estén megjelennek a háremben. Az asztalt szokás szerint a földön terítik meg s egyszerre rakják rá az összes ételeket, roppant

garmadákban. A perzsák köréjük kuporodva abból esznek, amiből jólesik. Evőeszközük nincs, mindent kézzel esznek, még a levest is. Erre nézve vékony, nyelv alaku s összevissza gyöngyölhető kenyerük a kisegítő. Ezt aprítják bele a folyadékba, míg az teljesen föl nem szivódik s meg nem fogható. Ebbe rakja bele a rizst, épp úgy, mint a dohányt szokás a cigaretta papirosba, aztán összesodorja s megeszi. Ez a tányérja is, kéztörölője is, szóval mindene. — Mikor már alaposan jóllaktak, a régi rómaiak szokása szerint hozzáfognak az iváshoz. Ilyenkor az ajtók már mindenfelé be vannak zárva s gondoskodva van arról, hogy senki ne háborítsa őket. A bort tisztán isszák, pedig a perzsa borok roppant erősek. Az ivásban arra törekszenek, hogy minél jobban mámorosakká váljanak. Közben énekelnek is, vagy zenélnek. Igen szeretik a flóta és dob duettet, meg a tambura egy faja mellett való éneklést. Ha a mulatók közt nincs olyan, aki ért a hangszerhez, úgy énekes és tánczos nők szórakoztatják az egybegyűlteket.

Az ilyen mulatások néha napokat vesznek igénybe, mert ha egyszer kimerülve álomba szenderülnek, fölébredésük alkalmával ugyanazon helyen újra és újra kezdik, míg csak bele nem csömörölnek,

4. Családi élet.

(Házasság, születés, nevelés, halál)

perzsa — mint a keleti általában — titokban szereti tartani családi életének minden mozzanatát. Innen az a misztikusság, melylyel a keletiek családi életét föl szokás ruházni, innen aztán az a bizonytalanság is, melylyel életmódjuk ide vonatkozó részét ismertetik. Még aki huzamosabb időt tölt is Perzsiában, csak hallomásból, elejtett szavakból tudhat meg egyetmást a család belső életmódjából. Mert amint magától a perzsa nem árul el abból semmit, úgy nem is veszi jó néven, ha valaki e részben kérdésekkel ostromolja. Nem azért viselkedik azonban így, mert titkolni akarna, vagy mert titkolni valója volna, hanem azért, mert Keleten erről nem szokás beszélni, nem szokás, mert hiszen a családi élet minden mozzanata oly közönséges, — természetesen előttük — mint annak legelső aktusa: a korai házasodás. Részemről tapasztalásból vajmi keveset tudnék tehát mondani a perzsák nemi életéről, azonban két honfitársunk: bold. Geissler kapitány és bold. Wagner tábornok közlései nyomán, (kik körülbelül 20 évig éltek Perzsiában) valamint teheráni női ismerőseim után, (kiknek némely alkalmakkor megengedték egyik-másik hárem fölkeresését) — irhatok róla egyetmást.

Mindjárt bevezetés gyanánt ki kell jelentenem, hogy föltűnő nagy e pontban a hasonlatosság a perzsák és a törökök megfelelő életmódja közt.

A perzsa a házaselek együttélési idejére nézve kétféle

formáját ismeri a házasságnak. Egyik az élethosszig tartó, másik az ideiglenes. Mindegyiknek megkötése szerződés alapján történik. A szerződés pontjait a szülők szabják meg s csak mikor teljesen tisztázták az anyagiakat, történik meg a házasság. A szívbéli vonzalom teljesen mellékes — hiszen a házasfelek nem is ismerik egymást — a fő az, hogy a házasság a szülők, különösen a lány szüleinek anyagi előnyére szolgáljon. Épp azért sok helyen igen korán megülik az eljegyzést. Mivel pedig az eladó lányt tényleg meg is kell venni, azért a szegényebb családok nem kénytelenek oly aggodalmat kiállni, ha 5—6 leánygyermekük van, mint pl. hasonló esetben nálunk szokás. Sőt ha szépek a leányok, a szülők valószínűleg kihasználják őket, mert a szépség oly adomány, mely czimek nélkül is a legmagasabb állásu és a leggazdagabb egyének mellé emelheti a nőt, vele együtt a szülőket, esetleg rokonokat.

A szerződésben ki van tüntetve egész határozottan az az idő, melyre a férfi a nőt házastársul veszi, ki van tüntetve a váltságdíj, a hozomány, megírják benne, hogy ha a férfi időközben különösebb ok (pl. hűtlenség) nélkül válnék el nejétől, — visszaadja neki összes hozományát, megírják továbbá, hogy ily esetben — sőt az ideiglenesen kötött házasság végén is — a férfi gondolzza és nevelteti a gyermekeket. Egyszóval előre megnehezítik az elválást és biztosítják a leány jövőjét. Igen természetes, hogy ily módon mindenki az élethosszig tartó házasságot választja inkább s még az is, ki a másik forma szerint vett el egy nőt, újra vele köt házasságot a határidő lejártakor.

A házasságot tulajdonképpen akkor volna szabad megkötni, mikor a felek kifejelettek, ettől azonban eltekintenek s az egymásnak szánt párokat hamarosan összeházasítják. Különösen akkor sietnek, ha a lányos szülők vérmes reményeket fűznek a frigyhez, vagy ha pénzzavarukból az menti ki őket. A 15 éves férjek, s a 12—13 esztendőös anyák nem tartoznak tehát a ritkaságok közé. Épp így nem ritkaság a

közeli rokonok közt kötött házasság, ami nálunk az utódokra való tekintetből tiltva van. Csodálatos, Perzsiában ennek hátrányos volta nem látszik meg sem szellemi, sem szervezeti tekintetben az utódokon. Ez már *Polák* orvosnak is föltűnt, ki a kérdést annak idején alapos megfigyelések közt tanulmány tárgyává tette.

Mint talán mindenütt a világon, úgy Perzsiában is megfelelő ünnepélyek, lakomák követik a frigy megkötését. Ezeknek nagysága, valamint tartama a szülők vagyoni állapotától függ. Jól sikerült házasságnál azonban a legszegényebbek sem rettenek vissza a nagyobb szabású dinom-dá-nomtól.

A mi a többnejüséget, tehát azt a kérdést illeti, mely és melynek különlegességei felé leginkább összpontosul a nyugatiak érdeklődése, — erre nézve a vallási törvények bizonyos határig nem gördítenek akadályokat a perzsa elé sem. Mivel azonban a sok nő eltartása gondot igényel, de mert az általános szokás is mellőzi a többnejüséget — azért ritkaság számba megy, aki poligamiában élne. Mindazonáltal erre is találunk példát, főleg a gazdagabbak közt. Ezeknek is csak négy törvényes nejük lehet azonban, kik közül szintén csak egyik a tulajdonképpeni urnő. A harem esetleges többi női már csak másodrendű szerepet játszanak a háztartásban s inkább az ur gazdagságának mutatására s a tulajdonképpeni törvényes nők társaságának kiegészítésére, fölvidítására szolgálnak.

Akár egy, akár több neje van a perzsának, annak, esetleg azoknak, (mint már mondtuk) épp úgy meg van a maguk külön háztartása, mint a férfiaknak. S noha ily módon a férj a feleséggel és gyermekekkel nem igen van egy földél alatt, mégis dicséretes szívóssággal ragaszkodik családjához. Általában a családi és rokoni érzés nagyon ki van náluk fejlődve. Hiszen ha a perzsa csak valamilyen állásba kerül is, nem mulasztja el, hogy rokonságát tehetsége szerint a maga körébe ne vonja. Igaz, hogy ennek sokszor az

érdek is erős indító oka, mert a rokonság együttsége jobban képes védekezni minden támadás ellen, jobban képes tehát megvédeni a patrónust is, mintha magára, vagy idegekre volna utalva.

A *gyermek*ek születését különféle babonás szokásoknak való hódolás előzi meg, melyekkel leginkább a gyermeket megfojtani akaró szellemeket igyekezzenek távol tartani a ház tájától. Születése után szintén szertartások közt kezdi meg életét a csecsemő. Mivel családnév nem létezik, válogatnak a próféta és utódainak kedvelt nevei közt (Mohamed, Ali, Husszein) s ezek közül egyet a gyermekre adnak. Hogy aztán miképpen különböztetik meg a több ezer hasonló nevűtől, az attól függ, minő föltűnő sajátsága van az illetőnek? Eszes-e, gazdag-e, rut-e, van-e valami testi fogyatkozása?

Körülbelül 7 éves korukig a fiú gyermekek is a háremben vannak, tehát anyjuk nevelésére vannak bízva. Ettől fogva átmennek a férfi lakosztályba (*birún*) s atyjuk vezetése alá kerülnek. A lányok továbbra is a háremben maradnak s ott megtanulják a házvezetésen s a nőknek szükséges teendőkön kívül az írás és olvasás, számolás elemeit, hogy majdan necsak teázgatás, dohányzás, ének és zene közt töltsék napjaikat, hanem hogy olvasgathassák és magyarázhassák gyermekeiknek a Koránt és élvezhessék a költők közkedveltségű termékeit, meséit.

A szegényebb fiúk hamarosan nyilvános iskolába jutnak. Ilyen iskola — egy üres, sötét terem — sok helyen található. Az nyitja meg és tanít benne, akinek kedve van hozzá. A gazdagabbak házhoz járatják a tanítót, ki rendesen egy molláh. Ez vezetgeti aztán a csemetét úgy, amint akarja és tudja — a tudományok csarnokában. A tanulmányozás középpontja természetesen mindig a Korán, végcélja pedig az írásban való lehető tökéletesség elérése. Tényleg nehéz is a perzsa írás, de aki ért a betűvetéshez, meg is kapja a mirza (írastudó) czimet, mely a név után téve »herczeg«-et jelent. Valami földrajzi, hazai történeti, esetleg algebrai ismer-

ret és csillagjósolási képesség azok a követelmények, melyeket a tanult embertől még elvárnak, noha pénzzel és befo-lyással ezek nélkül is bárki államvezető lehet.

Aki aztán nagy port akar fölverni, az a medreszéken, főiskolákon, u. n. magasabb tanulmányokat is folytathat. A régibb medreszék kizárólag theologiai tanulmányokat ápoltak, később azonban beférközött közéjük a világi tudományok gyér (és legtöbbször hamis) fénye is. Természetesen a korai házasság miatt nem igen lehet a férfiaknak úgy végezni, hogy valami pótolni való azutánra is ne maradjon. Ez azonban már a privát és ritka ambíció dolga.*

Lényeges szerep jut a perzsa családi életében a *szolgáknak*. Kinek minél nagyobb a személyzete, ki minél több lovas szolgálával kísérteti magát, annál nagyobb a tekintélye. Épp ezért mindenki ellátja magát szolgákkal, még ha meg van is róla győződve, hogy nagy részük fölösleges, nincs is teendőjük a ház körül. A mi követségünkön is volt vagy 18—20 alkalmazott, ezek aztán úgy kiosztották egymás közt a házi dolgot, hogy egyre alig jutott valami. Egyiknek pl. az volt a mindennapi dolga, hogy három lámpát rendbeszedett s egy tömlő ivóvizet hozott az angol követségről.

S azt ők maguk is igen jól tudják, hogy nem sokat lendítenek a ház ügyén, valamint hogy többet henyélnek, teáznak és pipálnak, mint dolgoznak. Nem is lépnek tehát föl nagy követelésekkel. De aztán ami csak megmozditható a házban, ahhoz jogot is formálnak, ahhoz a legelső alkalommal hozzárágad a kezük.

Jaj aztán az európaiaknak a ramazán hónapban! Mivel egész éjjel eszik-iszik a személyzet, hogy másnap a valásnak megfelelően böjtölhessen — ezért a nappal alvásban és renyhességben mulik el s minden fenyegetőzés és korholás daczára, szünet áll be a munkában, a napi teendőkben.

Halála után a perzsa pár óra mulva már az anya-

* Bővebben »Az ó- és jelenkori perzsa nevelés« cz. munkámban. Zalaegerszeg, 1901.

földbe kerül. A nyilvános temetők semmi diszt, az egyes sírok semmi domborodást nem mutatnak, semmi különös megkülönböztető jellel nem bírnak. Fölösleges is a kegyelet, hisz a halott Allah paradicsomába jutott. Aki tehetősebb, az végrendelkezése után imádkozókkal véteti magát körül, akik a Korán szavaival vigasztalják, ha esetleg aggódva nézne a másvilág küszöbe felé. Mikor pedig szemeit lehunyja, szintén fogadott siránkozók adják tudtára éktelen jajgatás közben a városbelieknek a halál beálltát. Ez a szokás a rómaiakra emlékeztet bennünket. A temetés aztán nagyobb külső pompával megy végbe. Ha lehetséges, örök nyugalomra valamelyik bucsujáró helyre vitetik magukat. Természetes, hogy ilyenkor sokáig kell várni, míg annyi halott kerül össze, amennyivel érdemes megindulni s amennyiért érdemes a rettentő büzt terjesztő halottak szomorú karavánját összeállítani.

Mivel pedig a halottakat alig pár arasznyira szokás csak a föld alá ásni, érthető, hogy temetések után mily lakmározást visznek végbe a vadállatok, különösen a hiénák? És éppen ez a szerencse, mert különben oly levegője volna a nagyobb városoknak, mely melegágyául szolgálhatna a legveszedelmesebb járványoknak, amelyek ugyanis eléggé ott-honosak a tisztaság iránt nem igen fogékony országban.

5. A sah és udvara.*

Mikor Perzsiában való tartózkodásunk alkalmával mulnak a napok s kezdjük megszokni az unalmas sárfalakat és épületeket, mikor már megismerjük a teheráni szűkkörű társadalmat, mikor föltámadnak bennünk a ki nem elégíthető európai igények s mikor reménységünk sincs a menekvésre, önként támad bennünk a gondolat, hogy nem lehetne-e közelebről is meglátni a legérdekesebbet: a saht és udvarát, azt az embert s annak a környezetét, ki korlátlan ura Perzsiának s kinek azt szabad tenni, amit csak akar vagy jónak lát, anélkül, hogy azért valakinek felelősséggel tartoznék, vagy hogy azért valaki kérdőre merné vonni. Arról az emberről van tehát szó, kit mindjárt *Allah* és a próféták után emlegetnek s ki előtt térdet-fejet köteles hajtani minden alattvaló e szavak kíséretében: »A te áldozatod akarok lenni«. (Beli kur-bam sevvem), — arról az emberről, kinek hatalmáról, kincseiről és háreméről csodás dolgokat beszél minden európai s kiről főleg utazásai alkalmából a legképtelenebb s legvalótlanabb badarságokat terjesztik.

November 22-edikén este bold. Wagner tábornok a következő tartalmu levelet küldötte hozzám: Ha látni akarja »Isten árnyékát« »a világ középpontját« stb. jőjjön holnap reggel 9 órakor a gyakorló térre. Figyelmeztetem azonban, hogy kellő számu szolgálával kísértesse magát, nehogy álruhába öltözött merénylőnek tartsák s mint ilyent a sah kémei, vagy udvari rendőrei elfogják.

*A Pesti Hirlap 1900. szept. 21-iki tárczája.

Természetes, hogy megörültem e levélnek, s alig vártam a másnap beköszöntését, melyen a saht, perzsa melléknevei szerint »Isten árnyékát«, a »királyok királyát«, »Allah paradicsomának biztos örökösét« stb. stb. szemtől-szembe láthassam.

A kitűzött időre csakugyan meg is jelentem néhány követségi szolgálával a mondott s magas sárfalakkal körülvett tágas gyakorlótéren, hol protektorom egy erkélyre vezetett, mely a meghívott vendégek számára volt föntartva.

Mig a hadsereg színe-java, valami tizezer ember rendbe állt s elkészült, addig a kitűzött 9 órából fél 12 lett s ekkor egyszerre megszólalt a perzsa himnusz, melynek hangjainál nagy tömegtől kísérve s miniszterektől és tábornokoktól fogadva, a gyakorlótér bejáratához ért Ő felsége hintaja. Itt azonnal kiszállt a kocsiból s készenlétben tartott lovára ült. Mivel egész közönséges ruhában és jó távol volt, — kísérete miatt sem igen láthattuk, de amint elvégezte a szemlét s a mellettünk levő erkély előtt megállapodott, már akkor egész tisztán kivehettük arcvonásait is.

Az első benyomás, amit a sah így távolról tesz az emberre, igen jólesik. Érezzük, hogy komoly, higgadt, s oly emberrel van dolgunk, ki hatalmával egyáltalán nem él vissza s kinek egyszerű öltözete, nyugodt, barátságos, amellet élénk tekintete — tiszteletet parancsol.

Különösen kedve telt benne, mikor a tűzéséget élénk integetéseivel és nógatásaival annyira meghajtotta, hogy felerészének is kettészakadt az ilyenekhez nem szokott Uchatius-a, mikor aztán nagy örömet okoztak neki a hátsó kérekrészen maradottak integetései, kiabálásai, melyek a gondtalanul tovarohanó s 6—6 lótól vont előrésznek szóltak.

Egyébként a lovaglásra elég szép példát adott katonáinak ekkor is, mert a hosszadalmas gyakorlatok végéig ki sem szállt nyergéből.

Másodszor márczius 22-edikén láttuk viszont a Nap birodalmának fejét, mert akkor fogadta az ujevi gratulációsokat.

Megelőzőleg testületenkint gyülekeztünk a császári palota különböző szárnyain s miután végignéztük az uralkodó *Kadzsar*-ház hercegeinek, a tartományok kormányzóinak s a minisztereknek felvonulását — akik közül egy sem ment üres kézzel, mert mindegyik legalább is egy szépen fölkontározott ajándék-lovat vezetett maga után — s mikor végre a diplomaták is elvégezték a hivatalos tisztelgést, ránk a *frengi* (európai) közönségre került a sor.

Egy szárnysegéd vezetése alatt mentünk át a sah lakosztályába, hol a palota alatt levő lámpakaróhoz támaszkodva állt, megint egyszerű, fekete ruhában Ő felsége, azzal a mély kifejezéssel, szinte bús tekintettel, mely jellemző sajátsága.

Ezuttal közvetlenül s egyenkint járultunk eléje, olyképpen, hogy kalaplevéve fejet hajtottunk előtte s aztán egyenesen fölmentünk a híres tükörtermen át abba a tágas szobába, hol azok az ajándékok vannak kirakva, melyeket a sah és elődjei kaptak, főleg az európai államok képviselőitől. Itt aztán helyet is foglaltunk s az udvar felé eső ablakokon át egész kényelmesen szemlélhettük a szelám hátralevő részét. Érdekesebb volt ennél azonban a kirakott tárgyak megtekintése, mert az első pillanat meggyőzőtt bennünket arról, hogy itt rendszer és izlés nélkül van összehányva s az ajándékokkal összekeverve minden, amit néhai *Naszreddin* sah, a jelenleginek atyja és elődje, európai utazásai alkalmával összevásárolgatott. Így volt ott összetört fonográf, egész kocsiderék hozzávaló kaucsuk csővel, aztán soha föl nem nyitott s le nem porolt francia könyvek, megint távolabb egy asztalkán tintatartó, hozzávaló két gyertyával, azután Joszt-féle írógép, elektromos ivlámpához való üvegek, földgömb, fejedelmek arczképe, diványpárnák, a falakon ládáikból félig kibontott olajfestmények, köztük egy-egy nagyobb fénynyomatu utczaí plakát, azután szelenczés barométer stb. stb., szóval oly dolgok, melyek működésük közben Európában méltán csodálkozásra készítetik a keleti embert s beugrat-

ják a megvásárlásba, de amelyek kezeléséhez ott senki sem ért.

Hogy *Muzaffer-eddin* sah 1900-adiki első európai útjának előzményeiről is szóljunk, meg kell említenünk, hogy ezt csak januárius havában ütötték véglegesen nyélbe.

Tudni kell ugyanis, hogy 1896. május 1. óta, mikor a sah atyját Teheránban agyonlőtték, Muzaffer-eddin sok nyugtalanságon ment keresztül. Eszerint ez a körülmény s nem az állítólagos 800 feleség eltartásával járó gond tette ideg-beteggé. Különösen nagyvezére volt rajta, hogy Európában keressen szórakozást és enyhülést.

Az utazás idejének a kittüzése azonban nagyon lassan ment, de mihelyt Oroszország ismeretes jóakaratóval és figyelmével megadta hozzá azt, amitől *Montecuccoli* a sikeres háborút első sorban tette függővé, akkor egyszerre nagy mozgalom támadt Teheránban. A mollák azért mozogtak, mert féltek az európai ut következményeitől, főleg attól, hogy a szükségképpen velejáró európai hatás kártékony befolyást gyakorol majd Mohamed siíta hiveire s ez által csorbitja az ő tekintélyüket; az iparosok azért mozogtak, mert elég dolgot kapott mindegyik a nagy ut szükségleteinek előállítására. Végre a 200 ezernyi lakosságnak egy negyede, valami 50 ezer ember a saját czókmókja rendbeszedésével babrálgatott. Mert a perzsa nem engedi csak úgy hivatalos kísérettel utra kelní a saht; viszont ha csatlakozik is a környezethez, ezt ama reményben teszi, hogy a fókusz közelében való sütkérezés sohasem lehet ártalmára a szegény embernek. Sőt ebben a biztos reményben odáig megy, hogy a hetekig tartó karaván utra nem is igen visz magával sem ruhát, sem élelmi szert, mert hiszen néha napján csak hull le valami az ő számára is arról az asztalról, mely mellett folyton nagy kanállal esznek.

Nagycsütörtökön, ha jól tudom, éppen április 12-edikén indult el Muzaffer-eddin Teheránból.

A kivonulást egy előkelő perzsa házának erkélyéről

néztük végig s mondhatom, érdekesebb képet ennél nem igen láttam.

Már az meglepő és szokatlan volt, hogy az utczák pora simára volt söpörve s itt-ott meg is volt öntözve. Ez már magában ünnepi hangulatot keltett bennünk.

Elkezdődött aztán az önként vállalkozott kísérők kivonulása. Ez majdnem teljes három órát vett igénybe s az egész csak megnagyobbított példánya volt Barabás ama képének, melyre Petőfi a »Szent Kleofás, milyen karaván« kezdetű versét készítette. Ki teveháton, ki számaron, ki lovon vagy öszvéren haladt gond és csomag nélkül előre, sőt volt olyan is, aki csak úgy gyalogosan csatlakozott a menethez.

Aztán következtek a sah jól megterhelt erős öszvérei s csak ezután tűnt fel a perzsa katonaság, melynek elvonulása után jött hangos zeneszóval a kozákság s utánuk három pompás, selyemmel kibélelt, 6—6 ló által huzott hintó, melyek utolsójábanült szomoruan a Nap országának ura. Körülötte lóháton mentek miniszterei s főbb emberei s ezzel a menet be is záródott.

Mikor az utolsó hintó erkélyünk elé ért, a sah megismerte *Eperjessy* követet s kihajolva kocsija ablakán, élénk kézlegyintéssel intett felénk szívélyes bucsut.

Az első nap a sah, perzsa szokás szerint csak pár kilométernyi utat tett meg, mert azt tartják, hogy fokonkint kell beletörődni embernek-állatnak a fáradalmakba s a karaván ut nélkülözéseibe.

Később szintén nagyon mérsékelten haladtak előre, ugyannyira, hogy a Teherántól *Tabrizig* fekvő utra 37 napot szántak. Ugy látszik azonban, unták a folytonos kopárságot s jobban igyekeztek, mert tényleg valamivel kevesebb idő alatt értek oda.

Az első napokban már komoly akadály is támadt, amennyiben vagy háromezer teherhordó öszvér, hajtóikkal együtt megugrott s ezért vissza kellett küldeni Teheránba

állatokért. Ez azonban igen nehéz feladat volt, mert az ép-lábu, sőt a sánta állatok is mind a kíséretben voltak már s oly kevés négylábu állat volt a városban, hogy részünkről is komolyan aggódtunk, miként fogunk a nyár beálltával kiköltözni a hegyek közé s miképp fogunk ősz elején hazautazni Európába?

Végre egy gazdag géber (tüzimádó) segített a bajon, mert elő tudta teremteni a szükséges öszvéreket.

Megindult aztán a menet s ettől kezdve naponkint történt sürgönyváltás a sah és a teheráni követségek közt. A sah perzsa szokás szerint rendesen a követek egészségi állapota felől tudakozódott, még akkor is, mikor már Európában volt. Akkor aztán akár nappal, akár éjjel volt, meg kellett azonnal adni a választ, hogy: »Köszönöm a kitüntető figyelmet Felség, jól vagyok, amit egyuttal Felségednek is bátor vagyok kívánni N. N.«

Egyszer aztán olyanféle sürgöny jött a karavánról, hogy nagy baj van, nincs enni-inni való, mert a falvak lakossága hallván, hogy 50 ezer éhes-szomjas ember jön a nyakára, szokás szerint elmenekült a kifosztás elől.

Voltak olyanok is a közelebbi kíséretben, kik már ekkor megelégtették a tréfát s egyenesenENZELI kikötőbe mentek, honnan egy kis tengeri betegség árán, de tizedrész annyi idő alatt értek a *Kaukázus*-ba.

Innen kezdve aztán ismeretes is már a sahnak minden lépése. Aki olvasta atyjának, Naszreddinnek uti naplóit, az meggyőződhetik róla, hogy fia csaknem ugyanazon nyomon járt Európában s csaknem oly viszonyok közé került, mint ő.

Bennünket nem kevésbbé érdekelhet az is, hogy minő állapotok vannak Perzsiában s főképp Teheránban, mikor a sah kiteszi az országból a lábát?

Naszreddin európai utjai mindig belzavarokat vontak maguk után Perzsiában. Ilyenre most is elő voltunk készülve s csakugyan alig ért a sah a Kaukázusba, már is elégedet-

lenség és lázongás támadt Teheránban. Fő színtere ennek a bazár volt, ahonnan egész a legutólsó hetekig naponként kaptunk oly híreket, melyek nekünk sem igen tetszettek, de amelyekről Európában — úgy látszik — fogalommal sem bírtak. Néha oly zavargás volt, hogy 3—4 ember is halva maradt a színtéren.

Ezen helyiérdekű s kisebbnek mondható kellemetlenség-külön kivül egyéb nem is volt, tehát nem következett be, amit legelőször vártunk, hogy a déli rész elégedetlenségbe tör ki, esetleg új sajtó kiállt ki magának.

*

Hátra van még, hogy a sah magánéletéről is elmondjak annyit, amennyit Teheránban tudnak róla.

Muzaffer-eddin, a török eredetű *Kadzsár*-ház tagja, mely ház 1794. óta ül Perzsia trónján. Ő az ötödik sah a családból. E szerint négy elődje elég szép ideig uralkodott, mert összesen 102 évig ült a trónon. Muzaffer-eddin, mint már érintve volt, 1896. május 1. óta padisah. Született Teheránban, a mi időszámításunk szerint 1853. márczius 25-ödikén. E szerint most van 50-edik évében. Középtermetű, széles vállu, zömök ember. Csinos és borotvált arcán feltűnők nagy szemek, hajlott orra és kétfelől lelógó hosszú bajusza. Haja perzsa szokás és régi magyar divat szerint a nyakába ér s ott a fekete bárányszőrzet alatt körül van vágva.

A perzsa szokásnál fogva 4 neje van, kik közül egy a tulajdonképpeni fő feleség. Háremhölgyeinek száma márcziusban 41 volt, tehát félannyi, mint atyjának.

Van neki hat fia és tizenegy leánya. Legidősebb gyermeke leány. Ennek neve *Fáresz Szaltáne* s most 33 éves. Igaz, hogy a legelőkelőbb perzsák egyikének a neje, de ez a kor Perzsiában már a nagymamák kora.

1871-ben szintén leánya született. 1872. június 21-edikén látott napvilágot első fia, Mohamed Ali Mirza, a trónörökös, ki jelenleg állásánál fogva *Azerbeidzsán* tartomány kormányzója. Ugyanezen évben egy leánya is született még.

Az ezután következő években így szaporodott a család :

- 1874. egy leány.
- 1875. egy leány.
- 1878. egy leány.
- 1880. két leány, egy fiu.
- 1881. egy fiu.
- 1883. egy leány, egy fiu.
- 1884. egy leány.
- 1892. egy leány.
- 1894. egy fiu.
- 1896. egy fiu.

Az utolsó fiu akkor született, mikor Muzaffer-eddin négy napos sah volt, tehát Naszreddin meggyilkolása után a negyedik napon. Ezért is kapta a kis fiu a *Naszreddin-Mirza* (N. herczeg) nevet.

A sah fiai közül kettő európai műveltségű, értenek francziául s egy keveset németül. Egyikkel julius havában csaknem naponként összejöttek a vadászaton.

Tudvalevő, hogy a jelenlegi sah nem volt jogos trónörökös, mert hat testvére közt van egy nálánál három évvel idősebb, ki most egyik tartománynak igen erélyes kormányzója, de aki bizonyos udvari okok miatt kénytelen volt helyét öcscsének átengedni.

Érdekes alak a sah öcscei közül *Naszr-el Mulk*, kit többször lehetett látni a perzsa miniszterekkel együtt a mi követségünkön is. Legfiatalabb öcsce Muzaffer-eddinnek még csak 12 éves.

Ez a csekélység az, amit a sahról az igazságnak megfelelően el lehet mondani, a többi aztán ami magánéletéből a világba szivárog olyan, melynek valóságáról s igazságáról igen nehéz még a helyszínén is meggyőződni.

Követünk neje egy alkalommal bebocsátatott a hárembe, melyről otthon a következőket mondotta el:

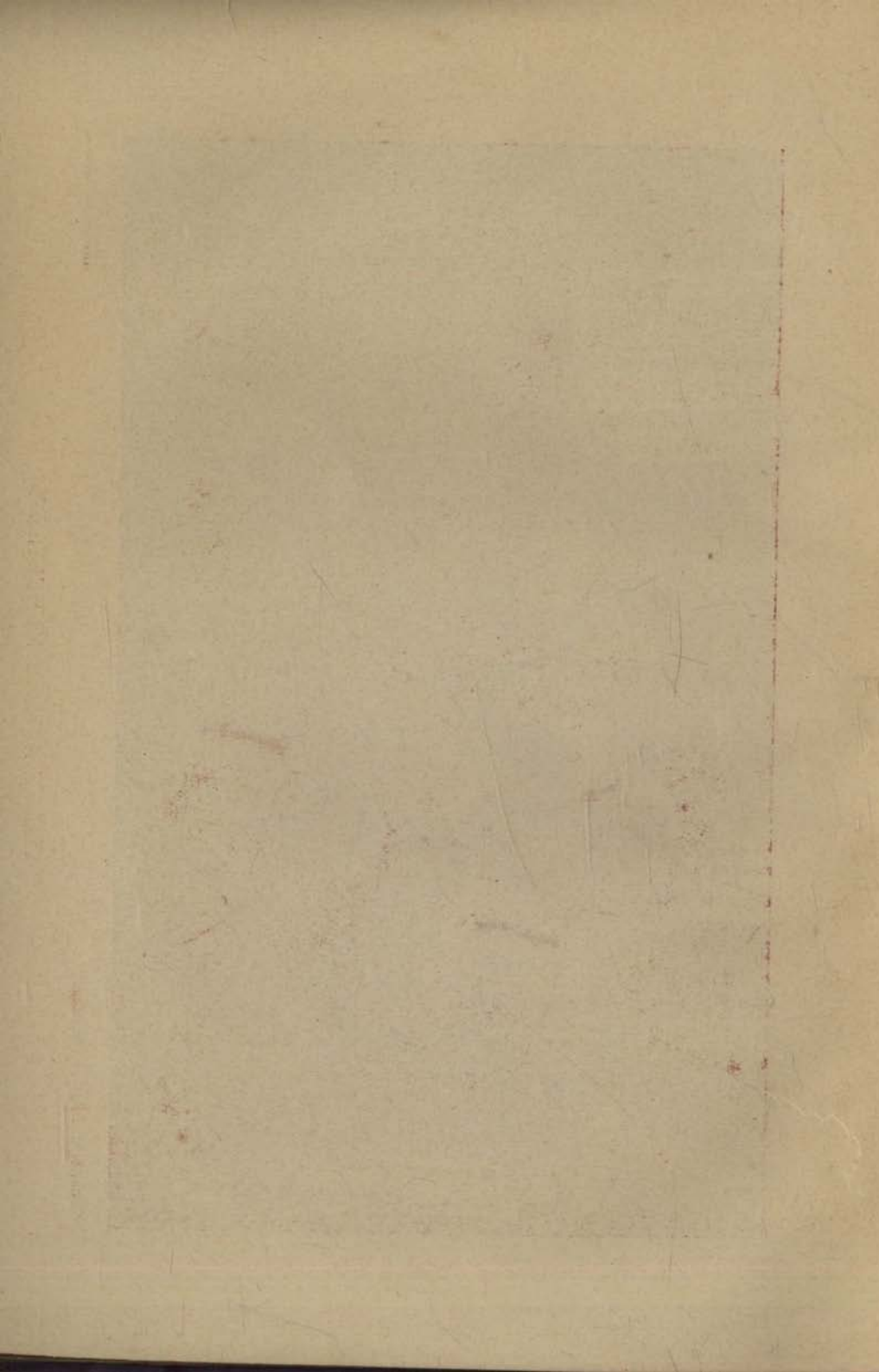
A háremhölgyek fogadások alkalmával tetőtől-talpig selyembe öltöznek, kezükre fehér keztyüt huznak s erre

Mihálovits B. : Egy év Perziában.

ERŐS D. FIA SZ. UDVARHELY.

ITÉLET A VARRÓMŰHELYBEN.

rakják számos gyűrűjüket. Rendesen igen szép termetű nők, kiknek eredete amint a legmagasabb, úgy a legegyszerűbb családokban is lehet. Szőlőföldjük is igen változatos. Általában jól megférnek egymással s mivel kimenniök soha sem szabad, (nem is kívánnak, mert így ismerik az életet) egész nap teáznak, mesélnek, énekelnek, zenélnek, olvasgatnak s nevelik gyermekeiket.

Az európai női látogatókat bizonyos félelemmel és szelid tartózkodottsággal fogadják, de annál nagyobb szíveséggel. Első dolog persze a teázás, aztán a beszélgetés, amely a ruházat kölcsönös megcsodálásával és dicséretével kezdődik. Majd áttérnek egyéb közönséges dolgokra is, pl. hogy nem volna-e szüksége az illető európai nőnek egy angora macskára, mert most abban a helyzetben vannak, hogy éppen ajándékozhatnak. Aztán odaül az egyik nő a zongorához s rendesen egy ujjal kiver rajta valamit, amit igen dicsérni kell. A vége pedig a látogatásnak az, hogy a vendégek virágot kapnak s így jönnek haza.

6. Igazságszolgáltatás.*

uszticzia mérlege a perzsáknál meglehetősen el-
koptatott portéka. Elkoptatott azért, mert sokat
használják, ott is, ahol nem kell. De ez még a
legkevesebb baj volna, mert a fizika úgy tanítja,
hogy hamis mérleggel is lehet igazságosan mérni, csak tudni
kell a módját. A perzsa azonban ettől irtózik, irtózik annyira,
mint az igazmondástól s becsületességtől, amely fogalmakra tud-
valevőleg szavai sincsennek nyelvében. Innen van, hogy min-
denki őszintén szánja azt a népet, mely annyira elütött épp a
fönti kiválóságokban hires elődeitől. Ne okoljuk azonban a per-
zsát hibái és fogyatkozásai miatt, mert a nemzeti jellemvo-
nások nála is oly elemekből alakulnak ki, aminőkből az
egyéni karakter, tehát: a viszonyok-, körülmények-, vérmér-
séklet-, nevelésből stb. E szerint mit tehet róla a perzsa, ha
igazságszolgáltatásában az igazság lábbal tiprása mellett meg-
vannak a kegyetlenség és kinzás borzalmasságai is?

Mielőtt azonban ennek néhány példájára utalnék, be-
mutatom az igazságszolgáltatás *közegeit*, tehát azokat az
egyéneket, kik a főbenjáró bűnök s vitás ügyek hivatalos
elintézői.

Ezek között áll első helyen a mi igazságügyi minisz-
terünknek megfelelő egyén, méltó mintaképe az alatta állók-
nak: a *rendőrminiszter*. Ez éppen úgy, mint a többi mi-
niszter, egyetlenegy diploma révén jut fényes állásába. Ez
a diploma azonban, mint már alkalmunk volt érinteni, nem
pergamenből, hanem aranyból, ezüstből, általában pénzből

*A zalaegerszegi állami főgimn. 1901. február 2-iki hangversenyé-
nek fölolvása.

van s nem is a miniszter nevére van kiállítva, hanem ő állítja ki, tehát vesztegeti meg vele azokat az előkelőségeket, akik a miniszterségre segíthetik. Hogy aztán azelőtt lovász vagy foltozó varga volt-e, az éppen oly mellékes, mint az, hogy körül tudja-e írni, mi az igazság? Az életkorra szintén nem sokat, sőt talán semmit sem adnak. Így a mostani rendőrminiszter alig 23 éves fiatalember. Elmondhatjuk, hogy méltóságához képest tapasztalatlan ifju.

Igen természetes, hogy ily vezető mellett az igazság többi hivatásos keresői: az u. n. *birák* sem mindig feddhetlen előéletű, tudományos képzettségű egyének. Sőt a »Capite foetet piscis« igazsága ezeknél bizonyítható csak be minden kétséget kizárólag.

A különböző *fórumokra* vonatkozólag szintén bajos volna keresni Perzsiában a kuria, ítélőtábla, törvényszék s egyéb bíróságok hasonmásait. Ezek összeállítása már a rendőrminiszter dolga, kinek van annyi tapintata, hogy az üres és fölösleges állásokba rokonságát dugja be.

Ily módon az igazságszolgáltatás csaknem monopólium-jellegű volna, ha részt nem vindikálna belőle magának: 1. A sah, mint korlátlan ur. 2. A papság, mint Mohamed törvényeinek őre. 3. Az előkelőség, mint a hatalom és pénz tényleges ura. 4. Mindenki, aki csak eljutott Allah kegyelméből odáig, hogy mások fölött állhat. Így persze az igazságszolgáltatás e részben meglehetősen általános, az elintézés pedig egyszerű, gyors, sőt nem is költséges.

Hogy Teheránban melyik sárkerítés mögött lakik az igazság példányképe: a rendőrminiszter, ma sem tudom. Az igazságszolgáltatás helyiségére nézve azonban tudok annyit, hogy a bazárban van valami *kerületi kapitányság* féle, mert hiszen ott van rá leginkább szükség, a folyton veszekedő emberek közt.

Nevezetesebb és folytonos szerepük van ezen fórumon kívül azon hosszú botos alakoknak, kiket Teherán utczáin lehet látni, tehát a *rendőröknek*, valamint az egyes utczák

sarkán levő fagalyibák hivatalos lakóinak, az *éjjeli öröknek*. Ezeknek főbb jövedelmi forrása abból áll, hogy az előttük elmenőktől pénzt kunyorálnak, amellet bódéjuk környékén fölkapálják az utcát addig, ameddig jónak látják, s vetnek bele konyhai növényeket és virágot. E részben csak annyit kell szem előtt tartaniok, hogy egy szekér elférhessen a kertjük mellett. Éjjel nekik kellene őrizni a várost, e helyett félelmükben (ami általános vonása a perzsának) csak lövöldözgetnek a levegőbe. Egyébiránt a rendőrökkel együtt tekintélyes és elég befolyásos egyének, mert a perzsák szüntelen czivódásai közt ők a békebirák s a botjukkal rögtön működni kész hatósági közegek.

Hogy ezekre a zülött külsejű alakokra hallgatnak, annak az az oka, hogy Perzsiában még a valamire való szolgának is van tekintélye azon a réven, hogy valamelyik előkelőnek a házánál van. Pedig hol vannak ezek a rendőröktől, kik mint érintettem is, minden bizonynyal támogatottjai, sőt talán rokonai is miniszterüknek?

Ily állapotok lévén a külső berendezésben a fővárosban, elképzelhető milyenek a viszonyok a távolabbi helységekben és provinciákban?

Nem tekintve a csekélyebb ügyekben rögtönítelő bíróság nyilvános és jelentéktelen működését, a büntető bíróság lépten-nyomon tapasztalható kegyetlen eljárása az, ami az idegen figyelmét magára vonja. Föltűnik ugyanis mindenkinek, hogy a perzsa városokban csak úgy hemzseg a sok nyomorult, megcsonkitott, vagy világtalan koldus. Ez mind-megannyi áldozata az igazságszolgáltatásnak!

Hangsúlyoznom kell itt, hogy a perzsa természetétől fogva nem vértzsomjazó és kegyetlen, de annyira imádja a pénzt, hogy ha valaki nem képes megvesztegetni a bíróságot, meglehetősen egyszerűen és gyorsan végeznek vele, legyen bár férfi vagy nő. A sahnak éppen azért van meg udvari hóhérja, hogy szükség esetén azonnal levágathassa azt a fejet, mely útjában áll.

Illusztrálásképpen lássunk néhány *gyakorlati esetet*.

Ha valaki el akar válni nejétől — noha a házassági szerződés szigorú feltételeket ír elő ily esetekre — úgy állásához és zsebéhez mérten fizet 2—3 koronától kezdve fölfelé bizonyos összeget úgy a bírónak, mint nejének s mehet szabadjára.

Általában nagyon könnyű kibujni bárminő büntetés alól. Még a gyilkos is megmenekülhet 15—20 korona árán a büntetéstől, mert hisz ez is többet ér a bírónak a semminél.

Megtörtént egy ízben, hogy hozzánk is betörték a követtségbe, s hogy perzsa katonákból álló őrségünk daczára, ellopták egész konyhakészletünket s összes fehérneműinket.

A gyanu, mint minden hasonló alkalommal, ezuttal is első sorban maguk az örök ellen irányult, de a nyomozás ezeknél, nagy meglepetésünkre nem vezetett eredményre. Kénytelenek voltunk tehát a szolgák közé csapni s azokat elővenni. Ezek is oly ügyesen tagadtak, hogy már-már elhittük, miszerint idegen tolvajok jártak nálunk. A kár azonban nagy s olyan volt, melyet Teheránban nem igen lehetett pótolni, hozzá kellett tehát folyamodnunk a végsőhöz: az esetnek magánál a rendőrmisztérnél való feljelentéséhez. Ezt is inkább a kíváncsiság, mint a biztos eredmény miatt tettük.

A hivatalos vizsgálat tényleg igen érdekes és jellemző volt s oly nagyképszerűséggel és hanggal indult meg, hogy szinte sajnáltuk, hogy fölszándékoznak forgatni miattunk az egész országot. A rendőrmisztér t. i. esküdözni kezdett, hogy ily hallhatatlan eset még Perzsiában sohasem történt s ha történt is, az a rendőrség szégyene. Épp azért méltó lesz a megtorlás is minden tekintetben. Sőt annyira ment fölhevülésében, hogy kijelentette azt, amire perzsán kívül talán senki sem képes, miszerint a bűnöst 48 óra alatt előállítja. Ez aztán fényes rehabilitálása lesz a rendőrség tekintélyének stb.

Két nap múlva csakugyan üzenet jön a rendőrségről,

mely követünket a miniszterhez hívta. Egyidejűleg azonban legőregebb s legtehetetlenebb perzsa szolgálkat is — ki már 18 éve volt a követségnél — megcizálták.

A szembesítésnél a rendőrminiszter egyszerűen azzal mutatta be a követnek a szolgát, hogy ime itt a betörő, tehát minden rendben van. Követünk azonban nem nyugodott bele a salamoni ítéletbe s ellenezvén a szolga letartóztatását, követelte a házkutatást. A rendőrminiszter ebbe is belement. De mikor az eljárás semmit sem hozott napfényre, dilemmába került. Nem azért volt azonban perzsa, hogy egykönnyen zavarba jött volna. Bizonyos előre nem látható eredményekre való tekintetből lezáratta a szolgát. Otthon levő személyzetünk erre kétségbeesetten kezdte emlegetni, hogy most már biztos akasztás lesz, tudják ők, hogy megyen ez náluk stb.

Két nap múlva ujra a rendőrségen kellett lennünk. Ezuttal azonban semmi más oka nem volt az idézésnek, mint az, hogy jó lesz a szolgát minél előbb hazavinni, mert az utolsó órák közelségének reményében annyit eszik és teázik, hogy ha esetleg büntelen volna, egy havi fizetése is rámenne már. Mivel pedig ez a tényállás és vallani nem akar, lehetetlen megsérteni a követséget az ő büntetésével, tehát vihetik. Ezzel meg volt hozva a változhatatlan határozat s a végső ítélet.

A megmentett szolga pedig örülhetett, hogy követségi alkalmazott volt, különben szegény ember létére ez óta rég Allah paradicsomában teázgatna.

Számtalan ehhez hasonló esetet lehetne itt még fömlíteni, ha nem tartana vissza bennünket az erkölcsi kényszer vagy kimélet, mely nem engedi, hogy a perzsákat egyedül ezen szerencsétlen igazságszolgáltatási módjuk miatt ítéljük meg. A kép teljessége tekintetéből azonban bemutatom a büntető igazságszolgáltatás egynehány példáját is.

E részben az egész Keleten még mindig az a szerencsétlen gondolat a vezető, hogy ki milyen testrészével vét-

kezik, azzal bűnhődjék. Nem azonos ez a fölfogás a *Szent István*-korabeli »szemet-szemért, fület-fülett« elvvel, mely, ha tapintattal hajtották végre, tényleg *megfelelően* szolgáltatta az igazságot. Hiszen ha meggondoljuk, mint bűnhődik pl. a tolvaj, vagy rágalmazó — rettenetesen föllázad bennünk az igazságérzet, s utálattal fordulunk el attól a rendszertől, mely kegyetlen megtorlásokkal akar javítani.

Ha valaki lop, — pedig a perzsák sine exceptione nagy tolvajok — lecsapják a kezefejét. A rágalmazónak füleléből szoktak levágni egy szeletkét, még pedig csupa elővigyázatból, hogy más alkalomra is maradjon. Van aztán karcsonkítás, láblemetszés, orrlevágás, fogkitörés, nyelvlecsipés stb., s utóljára mint legkivánatosabb faj: a fejevétel.

Természetesen a kínzásoknál mint minden korban mindenütt, úgy a perzsánál is nagy szerepe van a leleményességnek. Nem régiben egy előkelő embert, ki a sah ellen tett valamit, úgy hurczoltak végig elrettentő példaképpen a bázárban, hogy kifurták mindkét arczát s a sebekbe hatalmas lakatokat huztak, melyek sulya iszonyu fájdalmakat okozott a szerencsétlennek.

Külön kell megemlítenem, hogy a csonkítást leginkább a köznépnek alkalmazzák. Az előkelők büntetése a vagyonelkobzás, száműzetés és a lefejezés.

Mint fönnebb érintettem, legelrettetőbb képét látjuk a perzsa igazságszolgáltatásnak akkor, ha végigmegyünk egy-egy város utczáin, mikor is százával kerülnek elénk a csonka áldozatok nyomorult koldusok képében. Noha a jelenlegi sah alatt alig történik oly kegyetlenség, a minőnek példái a teheráni koldusok, mégis szükségesnek tartotta a mostani nagyvezér, hogy javaslatba hozzon egy telepet a Káspi tenger partján azon szerencsétlenek számára, kiket utolért az u. n. igazság keze. Így t. i. nem is látnák a városbeliek a sok megvakított, vagy vánszorgó alakot, azután ezek is jobban éreznék magukat, ha környezetükben csakis hozzájuk hasonlók volnának. Pedig elhihetjük, hogy az a

perzsa koldus, kinek kimetszették a nyelvét, talán annyit sem zugolódik mint mi, ha megvágjuk ujjunkat, sőt láttam, hogy a szemei világától megfosztott is sokkal nyugodtabban pipálgatott és teázgatott, mint mi, ha a fejünk fáj. A mohamedán ugyanis van olyan fatalista, hogy bármi érje is, nem esik kétségbe, sőt teljes megnyugvást talál a változhatatlanban.

Mindazonáltal az igazságszolgáltatás ilyenekkel még a Keleten sem számolhat s hogy rá tényleg nem is építhet, mutatja a nagyvezérnek imént említett terve. Ez pedig semmi másnak nem hatása, mint az európai civilizációnak, illetőleg sugarainak, melyek éppen úgy veszik már utjukat Kelet felé, amint jönnek hozzánk onnan a Nap éltető sugarai.

7. Ünnepek, ünnepélyek.

mint a gyermek jellemének kiismerésére legalkalmasabb pillanat gondtalan játéka közben tanúsított magatartásának megfigyelése, úgy a keleti nép nemzeti vonásait is ünnepei alkalmával lehet legjobban tanulmányozni. A nemzeti ünnepélyek ugyanis mindenütt hagyományos jellegűek, tehát felölelve a multat is, sokkal eredetibb vonásait mutathatják a népek, mint esetleg mindennapi foglalkozásai. A perzsánál legalább ezt kell tapasztalnunk.

Ünnepélyeik és játékaik legnagyobbbrészt vallásos jellegűek s külső fényük akkor van leginkább biztosítva, ha rajtuk a sah is résztvesz. Mikor pl. a sah Európában járt, hírül sem voltak oly fényesek az ünnepélyek, mint mikor még odahaza volt.

A perzsa ünnepek száma elég nagynak mondható. Nevezetesebbek köztük: a *ramazán*, az egy hónapig tartó böjt; a *muharrem*, a mély gyász ideje; a mi középkori miniszteriumunkra emlékeztető *szini előadások*, *körmenetek* s a legfőbb ünnep, az *ujév*.

A *ramazán* tulajdonképpen a szigorú böjtölés ideje volna, melynek tartama alatt csupán áhitatos dolgokkal és Korán-olvasással volna csak szabad foglalkozni. Ezt azonban a siita perzsa éppen úgy nem tartja be, mint a Korán egyéb rendeleteit. De mi is lenne az országból, ha benne egy hónapig senki sem dolgoznék?

Lássuk azonban, mint értelmezi a perzsa saját előnyére

az egész napra előirt böjtölést? — Mikor reggel elszül a nagy ágyu, mely az önmegtartóztatás kezdetének jele, mindenki lefekszik s alszik délutánig. Ekkor aztán fölkészülnek s hosszú alázatos arczczal járvák végig a mecseteket, vagy lézengenek az utcán, várva a nap lementét, mikor újra megszólal az ágyu. — Az epedve lesett hangra egyszerre nagy élénkség és fürgeség támad, mindenki előre elkészített ételéhez nyul s mohón kezdi azt fogyasztani. Hogy azonban az alkalmat jól fölhasználják, többet esznek mint rendes körülmények közt, ami aztán a szegényebb osztályra meg lehetős terheket ró. Nemcsak evéssel töltik azonban az éjt, hanem zajos ivás mellett lefolyó dinom-dánommal is, amire valóban nevetséges eljárás a másnap következő szinlelt jámborság.

Az európaiak legjobban irtóznak a ramazántól, mert ilyenkor szolgálják velük teljesen ellentétes életmódot folytatva, csaknem hasznavehetetlenekké válnak számukra.

Muharrem hava éppen oly nemzeti gyász hónapja a perzsának, a minő böjti idő nála a ramazán. Az egész, nagy tiszteletnek örvendő profétájuk: *Ali* szomorú emlékének van szánva. A városokat és helységeket sóhajtozó, siránkozó körmenetek járvák be, hangosan emlegetvén *Ali* és *Husszein* neveit. Különben is mindenki mutatja a nagy gyászt. A férfiak fekete ruhát öltenek, nem fésülködnek és borotválkoznak oly rendesen, mint máskor, sőt a fájdalom jeléül melükön egészen szétnyitják öltönyeiket.

Legnevezetesebb látványt nyujtanak azonban ilyenkor a város különböző helyein fölállított czirkuszokban folyó »passió-játékok«. A nagyobb terjedelmű helyiségekbe több ezer néző is elfér. Köztük helylyel-közzel európaiakat is megtérnek, ha legalább külsőleg alkalmazkodnak a környezethez, tehát ha báránybőrsüveget nyomnak fejükre s ha »sírnak a sirókkal s örülnek az örvendezőkkel«. A látvány, mely több napot vesz igénybe, a középső részen megy végbe. Emberek és állatok vegyesen szerepelnek benne, a

nőis zerepek azonban teljesen ókorra emlékeztető módon, férfiakkal vannak kiosztva. A próféta szenvedéseit és viszon-
tagságait néha oly természetesen játszáik, hogy még az eu-
rópaiak szemei is könnybe lábadnak. Csátározások, össze-
tűzések alkalmával nem elég a markirozás, mert vérnek
mindig folyni kell, ha festett vízből van is.

Perzsiában való tartózkodásomkor április 10-edikére esett
az *áldozati ünnep*, melynek alapja a bibliai *Ábrahám* és
Izsák története. Ennek emlékére minden család szükségletén
felül szurkálja le a házi állatokat, különösen a birkát, mely-
nek husából a szegényeknek is juttatni köteles, noha az elő-
írás azt mondja, hogy ha valaki szegény s nem tud állatot
ölni, álljon össze többedmagával s úgy áldozzék.

Van ennek az ünnepnek egy nyilvánosan végbemenő
része is, melynek színhelye a városnak valamelyik tágasbb
tere. Itt gyülekezik a délelőtti folyamán óriási számban a
nép s várja, mikor hozza a diszes kíséret nagy zenészsóval
a sah által ajándékozott s erre az alkalomra fölciczomázott
tevét. Mikor ez megérkezik, óriási tolongásban tör mindenki
a középre, hol vörösruhás hóhér várja a tevét. (Azelőtt a
hóhér szerepe a saht illette.)

A mitsem sejtő jámbor állat összekötözése után a földre
zuhan s a hóhér letarolja a nyakát. Husát aztán fejszével
összedarabolja s szélesztja a nép közt. Akinek nem jut be-
lőle, az megelégszik vele, ha csak kendőjét márthatja is a
teve vérébe, vagy ha ujjaival érintheti a vértől áztatott
porondot.

A mohamedán perzsák vasárnapja péntekre esik, de ez,
mint megszokott heti ünnep, épp oly kevésbé nyilvánul föl-
tűnőbb külsőségekben, mint az u. n. másodrendű ünnepek,
hova pl. Mohamed születésnapját is számítják. Annál disze-
sebb lefolyása van azonban *ujeszlendő* napjának, mert ha
máskor nem, de ilyenkor még a legutolsó perzsa is tudja,
hogy ünnep van. Összeesvén pedig az ujév napja a tavasz
hivatalos beköszöntésével, ami Perzsiában már zöldülő fák

és nyíló virágok közt lehetséges — elképzelhetjük, hogy a perzsák ujévében sokkal inkább érezhetjük a megújhódást, mint mi a zimankós januáriusban, mikor alszik az egész természet.

Külsőleg az ujév megünneplése teljesen új ruhákba való öltöztetésben, általános örvendezésben, egymás kölcsönös megajándékozásában nyilvánul. Ez az a nap, mikor minden nemzetiségű és vallású egyén érezheti is, hogy általános ünnep van.

Végezetül az ünnepélyes játékokról és versenyzuttatásokról kellene megemlékezni, ezek körében azonban ki kellene terjeszkedni a különféle szórakozásmódok terjedelmes ismertetésére is, amit helyünk kiszámított volta nem enged meg.

8. Mirzák, kánok, vezírek, előkelők, és papok.

Ekintve azt, hogy Perzsia némelyik sahnájának több száz neje is volt, nem csodálkozhatunk rajta, ha manapság magában a fővárosban több ezerre rug a mirzák (herczegek) és herczegnők száma, nem csodálhatjuk azt sem, sőt igen természetesnek találjuk, hogy ezen királyi leszármazottak nagyrésze úgy elszegényedett, hogy czimét is restelli. Pedig ha kézműves, vagy kereskedő lett is belőle, más szemmel néznek rá, ha a legmagasabb körből jutott alacsony sorsába. Azok a herczegek, akik némi évdíjat huznak, még szerencséseeknek mondhatók. Ezek ugyanis ünnepélyes alkalmakkor első sorban tiszteleghetnek kásmir köpönyegbe öltözötten házuk fejénél, a sahnál, mikor is megvendégeltetésben, esetleg megajándékoztatásban lehet részük. Különösebb befolyásuk azonban, ha egyébként szegények, ezeknek sincs.

A kán hangzatos, de gyakorisága miatt már nagyon is közönséges czimet — a grófi, bárói titulusnak megfelelően — az uralkodó adományozza, még pedig rendesen valami szolgálatért. De mivel ez adományozás valamikor minden rendszer nélkül történt, az átöröklés révén (nemkülönben az élelmesség folytán) úgy el van már özönölve az ország kánokkal, hogy föl sem tűnik, ha szolgaszemélyzetünk fele, vagy harmada következetesen így titulázza egymást. Ezt a czimet ugyanis épp oly előszeretettel használják, mint a »mirzá-t«, írástudó értelemben.

A kinek nincs kánsága, az gondoskodik róla, hogy vagy *szeid* (próféta utód), vagy *hadzsi*, tehát olyan legyen, ki a szent helyeken is járt.

A *vezírek* (miniszterek), amennyiben már rendelkeznek bizonyos czimekkel, föltűnő s olyan megkülönböztető neveket kapnak, aminket a sah is visel. Egyik az »igazság szemefénye«, másik az »ország oltalmazója«, harmadik a »birodalom esze«, a negyedik a »birodalom éber őre« stb.

Már most azok, akik elég pénzzel rendelkeznek s megfelelő pompát tudnak kifejteni, számitanak az *előkelők* közé. Ezek társasága a lehető legtarkább. Kezdve a tartományok kormányzóin, a bukott és letűnt nagyságokig minden fajtát föltaláljuk benne a vagyonos osztálynak. Ezek aztán az ország ügyeinek tulajdonképpeni irányítói, ezek azok a függetlenek, kiknek rendesen a legnagyobb befolyásuk és családi összeköttetésük van.

Amennyiben tudjuk, hogy a keleti ember sajátos jellemének megalakítására vallása lényeges befolyást gyakorol — azt következtethetnénk, hogy Perzsiában irányító, lényeges szerepe van a papságnak. Ez azonban nincs így, noha a papok minden áron vezetőkké szeretnének válni. Addig, míg kizárólag a Korán magyarázásával, vallási ténykedésekkel s tudományokkal foglalkoztak, jobban is hallgatott rájuk a válásosságban különben nagy képmutató perzsa, de mikor tekintélyüket és befolyásukat a politikai életben is érvényesíteni igyekeztek, mikor maguk jöttek legelőször ellentétbe az általuk magyarázott tanokkal, elfordult tőlük a közbizalom s mindenki gúnyos mosolygással nézte későbbi működésüket.

Legfőbb egyházi személy a *seik*. Hogy tulajdonképpen melyik seiké az elsőség, azt bajos megállapítani. Hagyományos szokásnál fogva a tebrizi seiké volna talán a vezető szerep, más városok, különösen a bucsujáró helyek főpapjai meg magukat tolják előtérbe, a teheráni pl. azon alapon, hogy ő a fővárosban tartózkodik s férje a sah egyik leányának.

A seik után következnek az *imám*-ok és a *mucstehid*-ek, mint főbb egyházi férfiak. Határtalan nagy aztán ezek mellett a *mollák*, a közönséges papok száma, akik csekély ismereteikkel és kapzsi természetükkel leginkább járultak hozzá ahhoz, hogy a nép elfordult a papságtól, vagy legalább is bizalmatlan lett papjai iránt.

A papsággal kapcsolatosan megemlíthetjük, hogy a perzsák Mohamed vallásának követői, a Korán hivei. Nem oly értelemben mohamedánok azonban, mint pl. a törökök (szunniták), mert ezeket a perzsa az igaz vallás meghamisítójának tartja, őket szíve mélyéből gyűlöli, üldözi s magát megkülönböztetésképpen *siitá*-nak vallja. Szerinte Ali és utódai a prófeta egyenes leszármazottai, nem pedig Ómér és a törökök által is elismert kalifák. Vallási álláspontját azonban a perzsa nem áhitatból védi oly erősen — mint ahogy nem lelki szükségből végzi imádságát — hanem üres formalizmusból. Ha egyszer eléggé kigunyolta a szunniták első prófétáit, ha egyszer elvégezte az előirt mosakodásokat s ledarálta gépies (s ez a fő) mozdulatai közben az előirt imákat, már akkor lelkiismerete nyugodt, eleget tett a vallás követelményeinek. Mivel pedig a Korán nem rendel hivei vezetésére sem papokat, sem nem ír elő templomokat, azért a hivek meglehetősen tetszésük szerint magyarázhatják a tanokat, tetszésük szerint végezhetik a vallásgyakorlatokat. Az imádkozás mellett különösen a böjtölés, alamiznaadás és a bucsujáró helyek valamelyikének meglátogatása van az igazi hívő lelkére kötve. Az ilyennek a Korán boldog, el nem képzelhető tulvilági életet ígér, hol árnyas fák tövében, hűs csermelyek mellett tündérek (hurik) társaságában, örökös ifjúság s végtelen gyönyör lesz az osztályrésze.

9. Dervisek, pelivánok, ópiumszívók.

keleti tarka, mozgalmas mindennapi életnek első pillanatra legfeltűnőbb s kétségtelenül legérdekesebb alakjai a perzsa *dervisek*. Ezek a nyugodt, gondtalan arczu, hosszuruháju egyének, ókori görög bölcsekre emlékeztető, irigylésreméltó nyugodt vonásokkal szemlélik a külvilágot s végtelen közönyösségük, melylyel az izzadó napszámost, különösen pedig a munkáját serényen végző európaiat szánandó mosolylyal illetik, — kiri minden mozdulatukból. Minden város, minden helység otthona a dervisnek, hiszen ha valaki, úgy ő csakugyan elmondhatja, hogy mindenét magával hordja. Egy rossz pokrócz, vagy bőrdarab elég neki eső, hideg ellen, elég neki fekvőhelyül is.

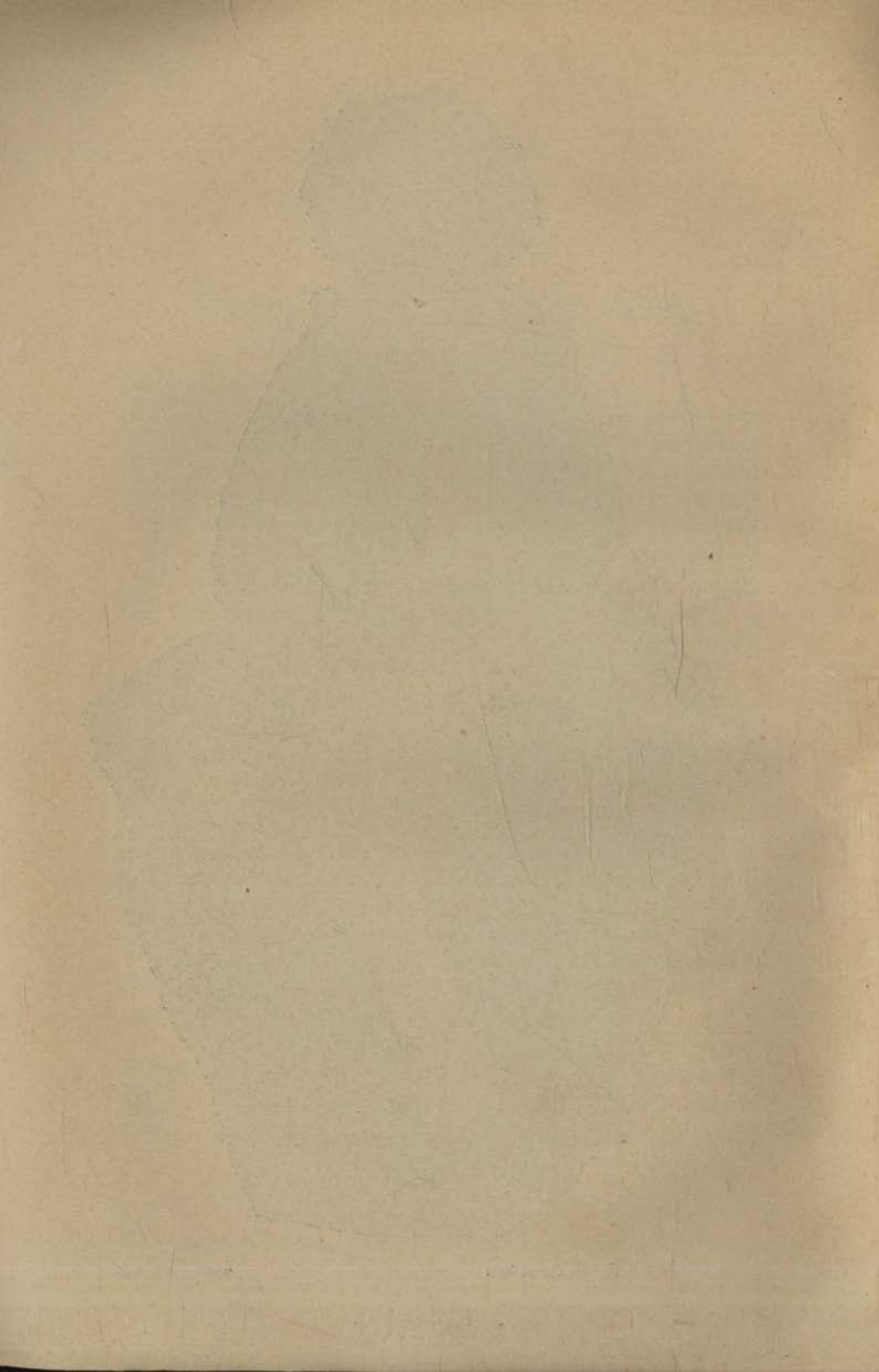
Teheránban az angol követség kerítése mellett van pár hatalmas platánfa. Ezek árnyékában állandóan lehet látni néhány dervist, amint kókuszdióhéjból készült, lánczra fűzött czifra edényébe — ebbe a keleti koldustarisznyába — darabolgatja sovány eledelét, vagy amint mély gondolatok közt kapargatja maga előtt jelvényével: bárdjával, a homokot. Van olyan is, ki ide-oda szaladgál egy-két galyacskáért, hogy belőlük ropogó tüzet rakhasson a kerítés tövébe és megfőzhesse sovány leveskáját, van aztán olyan, aki — noha a legfőbb utczában vagyunk — egyetlenegy szál rongyos ruháját foltoztatja, mely munkája közben a nap szabadon égetheti mezítelenül maradt testrészét. Ha az ember elmegy előttük, bizalmasan mosolyognak s elég szerényen adják

Mihálovits B.: Egy év Perzsiában.

FODOR D. FIA SZ. ÜDVANYEIV.

KURD NŐ.

tudtára, hogy az alamizsnát szívesen veszik. Akár kapnak azonban, akár nem, sodrukból nem jönnek ki, vonásaik nyugodtsága nem változik.

Általában ügyes színlelők. Nemcsak az európai, de még a perzsa sincs velük mindig tisztában. Nem tudjuk ihletett egyéneknek, vagy közönséges kuruzslóknak, vallás bűlcselelőknek, vagy szélhámosoknak tartuk-e őket? S mivel szükség esetén a gyógyásztól kezdve az alkimiáig mindenféle varázslással foglalkoznak, verseket készítenek és jóslatokat mondanak, álmokat fejtenek s babonákat terjesztenek, — a perzsa, noha sejtí az igazat, mégis meglehetősen tiszteletben tartja őket. És mivel a dervis erről igen jól meg van győződve, mivel tudja, hogy mindennapi élete e miatt biztosítva van, könnyen élheti végig napjait.

Második érdekes csoportja a nyilvános életnek a *peliván*-ok osztálya. Ezek alatt tulajdonképpen tornászokat, birkózókat, oroszlánszelidítőket kell érteni. Közéjük kell azonban még sorolni az utczai komédiások, bűvészek, medvetánczoltatók stb. mindenféle kétes alakját is. Azért kétes alakját, mert ez a népség olcsó pénzért sok mindenre rávehető, amire más nem igen vállalkoznék. A pelivánok, tehát a tulajdonképpeni tornászok nemcsak testi erejüket mutogatják, de másokat is megtanítanak a testgyakorlatra, testedzésre, vívásra stb. Rendesen vasgolyókkal, lánczokkal, buzogányokkal és súlyos tárgyak forgatásával edzik izmaikat. Az oroszlánszelidítők úgy el tudnak bánni az állatok királyával, hogy az egész nyugodtan viselkedik közelükben s egyszerű kötélnél fogva még a zsufolásig telt bazáron is végigvezethető.

Végül pedig az *ópiumszívók*-ról kell pár sorban megemlékeznem.* Nyílt titok az Perzsiában, hogy az ópiumszívás szélitében-hosszában el van terjedve. E nélkül nem is tudják elképzelni a szellemességet és a jókedvet. Mivel pedig

*Bővebben a »Földrajzi Közlemények« 1903. II. számában.

az adagok szedése kellő mérséklettel, fokozatosan történik, akkora romboló hatása soha sincs a szervezetre az ópiumnak, mint Európában a morfinisták hiveinél észlelhetjük. Annál rettenetesebb pusztítást visz végbe a *hasis*, melynek élvezői legtöbbször a dervisek, s azok a rétegei a népnek, melyekről az imént szóltunk. Szomorú állapot még nézni is a hasistól megrészegeedett, fetrengő, összeszáradt alakokat. Öntudatlanul, kidülledt szemekkel, vagy dult vonásokkal, merev tekintettel hevernek egymáson a magukról mit sem tudó szerencsétlenek. Fölcsigázott fantáziájuk s rendetlenül működő érzékeik csupa csalódásokat, víziókat, hallucinációkat idéznek elő. Állapotuk hasonlít tehát az őrültséghez, a kijózanodás táján pedig a részegséghez, mert eltompult elméjük, kifáradt testük képtelen nemcsak a munkára, de az élénkebb mozgásokra is. Tunyán, petyhüdtén bóbiskolnak tehát fölébredésük alkalmával is, míg egyszer a mértéktelen életmód át nem viszi őket a tulvilágba, melynek gyönyöreit természetellenesen előre akarták élvezni életükben.

10. Katonaság.

ly fejezethez jutottunk, amelynél kétségben vagyunk arra nézve, hogy tárgyalásánál komoly, vagy vidám hangulatot érvényesítsünk-e? Ha ugyanis komolyan szólunk a perzsa katonaságról, többet fogunk róla gondolni, mint megérdemel, ha pedig komikusan tárgyaljuk, úgy egész leírásunk kicsinylésnek tűnhetik föl.

Annyit mindenestre konstatálhatunk, hogy a hadseregnek meg van Perzsiában a nyoma, de az már igazán szármalmas, ahogy ez a katonaság föl van szerelve. Hogy azonban számokra is hivatkozhatunk, említsük föl a legújabb statisztikai adatokból a következőket: Katonai szolgálat ideje $\frac{1}{2}$ —2 év; haderő: 60—150 ezer ember; hadieszközök: 50 ezer *Werndl*-fegyver és 40 *Uchatius*-ágyu. Ezzel a hadsereggel s ezzel a felszereléssel szemben ajánlották számtalanszor a sahnak, panaszkodásai alkalmával, hogy törölje el az egész katonaságot, s állítson helyébe 3000 jól képzett, erős és bátor csendőrt, lássa el ezeket tisztességes és rendes fizetéssel s rend lesz Perzsiában. Ellehet már most képzelni, mit kell tartanunk a katonaságról?

Abban az időben, mikor a jelenlegi sah elődje és atyja Európában járt, különösen megtetszettek neki a mi monarchiánk katonái. El is határozta, hogy az ő hadseregét annak mintájára fogja újjászervezni. Innen datálódik tehát a fent említett 50000 kimustrált *Werndl*-fegyvernek és 40 *Uchatius* ágyunak Perzsiába való kerülte.

1875-től kezdve aztán kimondották a 20-adik évtől kezdődő, 12 esztendőre terjedő, s mindenkire kötelező katonai szolgálatot, gyönyörűen megcsinálták papiroson a tervezetet s elkészítették a sereg fölosztását, de mikor a kivitelre került a sor, a segítségül kivitt osztrák-magyar tisztek csak a legnagyobb fáradtsággal és önmegtagadással érhetek el valamit. A jó sah ugyanis belátta, hogy ahhoz, míg a katonák szépen, gépezet módjára tudnak mozogni, nem elég a jóakarát és a lelkesedést, hanem áldozat is szükséges. Áldozni pedig a perzsa nem szeret, inkább félbenhagyja megkezdett munkáját.

Látván tehát az európai tisztek a katonaság hiányos ruházását, élelmezését, tapasztalván saját magukon a zsold s a fizetések elmaradását, e mellett érezve a protekció folytán s csupán a cifra ruha kedvéért föléjük került, magasabb katonai állásba jutott perzsa tisztek tudatlanságából folyó károkat, — lassankint visszazárlingóztak Európába. Állandóan csupán a mi bold. Wagnerünk maradt köztük, kit szeretetreméltó modora miatt soha sem engedtek haza bármint akarta is, mert tudták, különösen a jelenlegi sah, kinek trónörökös korában oktatója is volt, — hogy erre az egyenes és szókimondó katonára, ki még vele szemben sem volt himelő-hámoló — szüksége van katonaságának.*

Az egész hagsereg négyféle elemből áll, u. m.: *gyalogság, lovasság, tüzérség*, melyhez a *teve-artilléria* is járul. Legnyomorultabb külsejük s legkevesebb hasznuk van a gyalogosoknak. Az orosz kozákság mintájára szervezett lovasság ügyes mozdulatai, s a tüzérség éppen Wagner tábornok fáradozásai miatt a legtöbbet ér. A teve-artilleria sajátoszerű s úgy hiszem csupán Perzsiában található hadnem. (Egyes gyarmataikon ujabban az angolok is használják.) — Minden egyes tévének kisebbszerű ágyu s igen cifra öltözetű turbános katona van a hátán. E szegény állatok épp oly ügyesen mozognak a vezényszóra, mint a jól betanított lovak. Egyszerre térdelnek s egyszerre ugra-

*L. a kolozsvári »Magyar Polgár« 1899. évi egyik nov. tárczáját.

nak föl helyükről s igen engedelmesek. Komolyabb kifejtésnél az ilyen tüzéség hasznos szolgálatot teljesíthetne különösen a nagyobb ágyuk vontatását hátráltató hegyes vidékeken.

Mivel az 1875-ödi papiroson levő katonai szolgálati szabályzat nem válhatott valósággá, tehát mivel a mindenkire kötelező szolgálatot sehogy sem sikerült keresztülvinni, azért azt veszik föl katonának, aki be akar állni. Beáll pedig az, mint már említve volt, aki meg akar menekülni a hatalmasok zsarolásától, vagy aki már sehogysem tud megélni s a katonasághoz, mint végső szalmaszálhoz folyamodik.

Innen van, hogy a katonák közt épp úgy találhatunk egész fiatal gyerekeket, mint csoszogni is alig tudó véneket. Ily vegyesen összekevert elemből természetes, hogy nem lehet oly csapatokat szervezni, melyek egyenlő rugékonysággal végeznék a szükséges mozdulatokat, vagy amelyek minden egyes tagja egyenesen állna a nehéz puska alatt.

A tiszteknek papiroson elég csinos fizetés van ígérve, azonban a legénység napi zsoldja alig néhány fillér. De ha még ezt is egészben és rendesen kapnák kezeikhez! Mivel azonban ez nem történik meg, nem csodálkozhatunk rajta, ha a családos katona egyszersmind kereskedő, dinnyeáruló, mészáros, sártaposó vagy napszámos is üres óráiban. Azon sem lehet csodálkozni, ha ezen foglalkozásai miatt hitvány egyenruhája gyorsan fölmondja a szolgálatot, amikor is azt és annak részeit, akár folttal, akár olyannal aminő akad — tetszése szerint pótolhatja. Ha aztán ezeket a piszkos, elrongyosodott alakokat egyszer-másszor összesikerül terelni, mondjuk valami kirukkolásra, akkor látjuk igazán, hogy a hány, annyiféleképpen, de egyik rongyosabban van öltözve, mint a másik. Az is gyakori eset, mikor parádés fölvonuláskor a csapatból itt is, ott is kiszökik egy-egy alak s onnan a mellékutczákon hazafelé, mert a parádézásból nem lehet megélni, otthon pedig várja őket a dolog.

Nem egyszer láttam, mikor összeállt két katona s meg-

vásároltak egy kisebb tinót, aztán ott rögtön követségünk utcájában nekimentek kardjukkal, levágták, fölhúzták a legközelebbi fára, szétdarabolták s a helyszínén egy kölcsönként mérleggel szét is mérték.

S ezt látja és tudja mindenki, de azért nem szólhatnak az illetékesek, mert tudják, hogy ha reformálásra kerülne a dolog, első sorban rajtuk volna a sor, amit pedig nem szívesen vennének.

De azért a perzsa rendkívül büszke a katonaságára s szentül meg van győződve róla, hogy oly vitéz és bátor sereg nem létezik máshol a föld kerekiségén!

11. Európaiak Perzsiában.

iréből mindenki ismerheti ama törekvéseket, melyeket az angol- és orosz politika Perzsia jövőjét illetőleg kifejt. Ezen törekvések gyökérszálai évtizedekkel nyulnak vissza a múltba. Éppen ezekre lehet visszavezetni az európaiaknak Perzsiában való megjelenését és bár igen lassan végbemenő, de azért mégis látható szaporodását. Jelenleg hozzávetőleges számítást téve, ötszázra lehet becsülni a Teheránban levő európaiak számát. (Egyéb perzsa városokban csak elvétve akadunk egy-egy európai konzulra, vagy orvosra.) Ebben a számban azonban változatos elemek találhatók, mert Nyugatnak majd minden nemzete képviselve van benne. Igen természetes, hogy legtöbben vannak az *oroszok*, utánuk jönnek az *angolok*, *németek*, *franciák*, *magyarok*, *osztrákok*, *olaszok* és *belgák*. Ezeknek külön követségük is van épp úgy, mint a *törököknek* s az amerikai *Egyesült-államok*-nak.

Elég nagy lévén a követségek száma, érthető a kereskedők szaporodása is. Az európai ugyanis Perzsiában is nyugati kényelemben szeretne élni. Ez azonban még így is lehetetlenség. A perzsa kosztól és alkalmazottaktól való irtózásnak rendesen az a vége, hogy idővel mindkettőre ráfanyarodnak. Különben sem bírja ki minden ember zsebe a drága európai portékák, élelmiszerek és ruhák árát. Lassan-lassan mindig át kell venni valamit itt is, ott is a perzsáktól. Sőt erre már az első napokban rá van utalva az ember. Igaz, hogy roppant különösen izlik eleintén a perzsa étel,

főleg a birkafarkkal való főzés, aztán a rizs, de bele lehet ezekbe is törődni.

Azt lehet mondani, hogy nagy ritkán lehet oly európai családot találni, melynek nem perzsa szakácsa és perzsa szolgaszemélyzete volna. Tudomásom szerint egyedül a német követ személyzete volt európai, noha a perzsákat ő sem mellőzhette egészen.

Teljesen primitív viszonyok lévén az országban, elgondolható, hogy az európaiak közt nemcsak jó ismeretség, de szoros összetartás is van. E nélkül s az ebből fakadó mulatságok nélkül csaknem képtelenség volna huzamosabb ideig tartózkodni Teheránban, mert az európai átalakulhat ugyan idővel keleti magatartásúvá, de a társas hajlamot nem ölheti ki belőle ha még oly visszahuzódott természetű is, a keleti életmód.

Teheránban, a mi fogalmaink szerint képzelt vendéglő nincs. Van ugyan 3—4 vendégfogadó (egyik az »Európa-szálló«, mely azelőtt »Hotel Hungaria« volt s melynek *Hartviger* András, egykori honfitársunk a tulajdonosa) — ezek azonban csak éppen megszállásra s ideiglenes tartózkodásra alkalmasak. Összejövételre való nagyobb terem nincs bennük.

Alapítottak azonban az európaiak egy teljes kényelemmel felszerelt *Klubbot*, amely a leglátogatottabb helyek egyike is. A tagsági díj havonként 20 korona. Csak az léphet be tehát, az étkezhetik, ihatik, kártyázhatnak stb. benne külön díjért, ki ez összeget előre lefizette. Nyáron a hegyek közt bérel magának külön helyiséget, mert ott közel van az üdülő európaiakhoz.

Hathatós góczpontjai az összejöveteleknek a követségek is, melyek egymással vetekednek az estélyek és disztribúciók adásában. Némely követségen tennispálya is van, a másik műkedvelői s francia nyelven tartott színelőadást rendez stb.

Zavartalanul üzheti továbbá az európai a lovaglást, ki-

rándulást, vadászást, kerékpározást is. Egyszóval unatkozásról nem panaszkodhatik.

Ha aztán eljön a vasárnap, akkor a katolikusok az ő, a reformáltak szintén saját, külön kápolnájukba mehetnek. A katolikus kápolna a francia, a másik az amerikai követség oltalma alatt áll. Amabban a lazarista atyák francziául, emebben az amerikai pap angolul szolgáltatja az istentiszteletet.

Ami az Európával való közlekedést, helyesebben szellemi összeköttetést illeti, az igen szánandó állapotban van a perzsa posta tökéletlensége miatt. A posta Európába és onnan Perzsiába hetenkint csak kétszer megy. Míg egy levél Magyarországra kerül, annak gyorsasága attól függ, minő az út, van-e eső, vagy hófúvás. (Ezek is gyakoriak a két hónapig tartó erős télben.) Rendes körülmények közt három hét kell a levélnek, rendkívüli esetben azonban négy sem elég. Az is megesik, hogy utközben nem fizetik rendesen az alkalmazottakat, akik ilyenkor egy lépést sem mennek előre. Persze ilyenkor még tovább kimarad a posta. Az újságok csomókba kötve érkeznek, tehát a kiadóhivatal nem egyenkint rakja azokat póstára, hanem megvárja, míg összegyűl pl. egy heti szám s ezeket egyszerre küldi ki.

Megbízhatóság tekintetében határozottan elismerés illeti a postát. Soha egyetlen egy levelem sem veszett el ha nem volt is ajánlva. Az azonban többször megesik a levelekkel, hogy Oroszországban fölnyitják és beléjük néznek, de ilyenkor is újra beragasztják, s ha nem találták gyanusnak, — továbbbitják. Értékesebb képes lapokat azonban nem érdemes Perzsiába járattatni, mert ezek illusztrációit utközben épp úgy kivagdadják, mint ahogy olvashatatlaná teszik az élczipapok azon részeit, melyek orosz viszonyokra czéloznak. (Ha persze észreveszi e helyeket a cenzor éles szeme.)

Perzsiából táviratozni is lehet, de méreg drágán. (A posta olcsó, egyszerű levél díja 25 fillér.) E czélt egyetlenegy drótszál szolgálja, mely utközben elég tökéletlenül fa-

ágakra van minden szigetelő nélkül csavarva. Mi egy izben oly táviratot adtunk föl, amelyet *Bécsben* éppen három hét múlva kaptak meg.

Ahelyett, hogy most teljes egészében bemutatnám a póstát, a *teheráni magyarokról* szólok egy két szót.

Mi bizony Perzsiában kevesen vagyunk. Mint alattvalói a monarchiának alig tettünk ki egy tuczatot. Egyeseket közülök már az előzőkben is bemutatam, de nem szóltam *Balogh* urról, aki már közel husz éve tisztos bognármesterséget üz nem nagy diszünkre való lelkiismeretességgel a perzsa fővárosban. Amikor csak alkalma van, kimutatja virtuskodásával magyar voltát. Sok is a baja. A követségnek jóformán vele van dolga. Egy izben igen nagy kellemetlensége volt, mert előkelő méltóságban levő perzsát: a sah főeunukját sértette meg. Valami előre fölvetett pénzről s hónapokig nem teljesített munkáról volt szó, mikor is erővel vittek *Balogh* urat az eunukhoz minden szerszámaival, s a követség nélkül ki sem engedték volna, míg a kialkudott hintót össze nem állította volna.

Csodálatos, hogy Perzsiát illetőleg pompás mestersége van s még sem lett eddig milliommossá. De hiszen ez mutatja leginkább magyar voltát!

Különben ez óta azt hiszem utszéli korcsmáros (karavánszerájos) lett belőle, lévén ez a foglalkozás Perzsiában is a legkönnyebbek egyike.

12. Hazafelé.*

Julius 25-ödikén három apró kurd ló állt meg teheráni követségünk nyaralója előtt, vezetve, illetőleg hajtva két cservadártól. *Cservadár*-nak nevezik a perzsák körülbelül az olyan embert, akit foglalkozása után nálunk *koplalós*-nak keresztelnének el, ha t. i. rossz gebéjével, vagy ökreivel a szegedi Szt-István-téren ütné föl sátorfáját. Ha mégis van különbség a cservadár és a koplalós közt, ez csak abban áll, hogy míg az utóbbi a kocsijával mint alkalmatossággal szolgálja bizonyos számú hatosokért a felebarátját, addig a cservadár e szolgálatot, nála okosabb lovával végezteti, miután ő a maga részéről megteszi azt, hogy naponkint felkötözi egyszer az utazó podgyászát a ló hátára, s aztán az egésznek a tetejére segíti a *persona divis ingrata*-t. Mert ne tessék elhinni, hogy igaza van a latin mondásnak: *Quem dii odere, paedagogum fecere*» (Kit az istenek gyűlölnék, katedrára segítenek.) A dolog ugyanis a valóságban úgy áll, hogy akit az égi hatalmasságok nem szívnének, azzal karaváni utat izleltetnek.

Hogy milyen az a karaván-ut, azt e helyen bővebben nem ismertetem, de ha ismertetném is, a végén csak azt lehetne belőle következtetni, hogy: rettenetes, iszonyu.

Első sorban is egy hetet kell rászánni arra a pár napot igénybevevő 240 km.-nyi utra, amennyire Teherántól a *Káspi-tenger* fekszik. Aztán mindennemű ennivalót magával

*A »Szegedi Napló« 1900. szeptember 23-adiki tárczája.

kell vinni az embernek. Magával kell újra vinnie ágyát és ágyneműjét, orvosságát s ami a legfőbb: kését, puskáját is. Különösen tanácsos nyakig fölfegyverkezni, nem annyira a veszély, mint a forma kedvéért, mert Perzsiában mindenki karddal, késsel s rozsdás puskával utazik, hogy ezzel mutassa erejét s ijessze el magától az esetleg alkalmatlankodót.

Kisérőm egy fiatal német vadász volt, ki az egyik lovat kapta, míg én a másikra kerültem. A harmadik tartalékba volt helyezve s csak úgy szabadon eresztve kullogott utánunk, mert azt már most megjegyzem, hogy a menés mindig lépésben történik. Mi persze az első pillanatban erre a lóra akartuk átrakni összes holminkat, de a cservadár megmagyarázta, hogy akkor fél óráig se bírjuk ki az ülést abban az óriási, szalmából és rongyból készült magas nyeregben, melyet csak néha-napján vesznek le lovaikról s mely azokat furcsa alkotásuk miatt kétpupu tevékhez teszi hasonlóvá. Megmaradtunk hát podgyászaink tetején s amennyiben azok nagy mennyisége miatt olyanféle széles ülésünk volt, mint a czirkuszosok lovainak tánczolásra szolgáló nyerge, — nagy kényelemben is voltunk. Igaz, hogy eleintén zavart az a körülmény, hogy sem a ló fejét nem láttuk a sok csomag miatt, sem nem volt kengyelünk és kantárunk, de ebbe hamarosan beletörődtünk úgy, hogy az utazás e módját már az elején is mulatságosnak találtuk. Természetesen a cservadárok folyton gyalogoltak s előttünk szaladtak. Hogy pedig ez minő csodálatos kitartás, arra elég, ha meggondoljuk, hogy égető napon, étlen-szomjan, kora reggeltől, késő estig futottak minden panasz nélkül több napig, összesen 60 koraért. Ez volt ugyanis a három ló dija.

Czélunk a Káspi-tenger mellékéli fekvő kikötővároska: *Mesediszer* volt. E szerint oly utat választottunk, melyen senki sem jár, mert roppant fárasztó és veszélyes, de aztán megfelelően remek szép, sőt olyan pompás és érdekes, amint a perzsiai általános kietlenség után se nem vár az ember, se máshol nem igen talál föl. Ennek a remek panorá-

mának a látása kárpótolja az embert a Teheránban töltött év összes nélkülözése miatt s oly benyomással bocsátja utnak Európába, melynek birtokában megszűnik egyoldalulag ítélni az ázsiai kopárságról s *Perzsiá*-ról. Egész nyugodt lelkiismerettel írhatom le, hogy *Tirol* elmarad ama természeti szépségek mögött, aminőket Perzsia északi részén az *Elburz*-hegyláncz mutat.

Naponkint 10—12 órát töltöttünk lóháton, sokszor délután két órakor, rekkenő hőségben oly hegyeket másztunk, persze leszállva a lóról, hogy huszszor is összerogytunk, míg a tetejükre értünk s hogy a kimerültségtől csak négykézláb s úgy is lassan s kiszáradt nyelvvel birtunk előrejutni, de mikor végre elértünk több ezer méter magasságban egy teaviskót s föltekintettünk a mellettünk fehérülő s majdnem 6 ezer méteres *Demavend* hegyre (mi ehhez képest a *Mont-Blank* 4 ezer méternyi magassága?), akkor aztán a festői vidék egyszerre elfelejtette minden fáradságunkat.

Hasonlóképpen nem törődünk vele, mikor szabad ég alatt, vagy utszéli barlangban, esetleg kecske-istállóban töltött éj után fölkapaszkodtunk a meredek bércekre, hol csak saskeselyűkkel s egyéb légi ragadozókkal találkoztunk, melyek jelentőségteljesen lesték, mikor csuszik már el alattunk a ló s mikor zuhanunk le a lábainknál tátongó feneketlen s szédítő mélységbe azon sűrűn látható ösvércsontvázak közé, melyekről a hust talán pár nappal előbb, épp ők szaggatták le.

Hát mikor a természet e magasztosan csendes és félreeső helyén felbukkannak a pázsitos hegyoldalon a fekete sátorokból álló nomád-telepek? Itt már akarva, nem akarva őseink jutnak eszünkbe, kiknek egyik-másik törzse talán ezen a vidéken is barangolhatott!

Közelebb érve egy nomád-telephez 3—4 óriási szelindek fogadja az utast, mint az Alföldön ballagó vándorlegényt a félelmes juhász kutyák. Különben jámbor állatok, ha az ember az útján halad előre, de ne adj Isten megpróbálni, hogy a telephez közeledjünk, mert akkor már könyörületle-

nek s veszedelmesek. Egyébként az ut mellől is jól lehet látni, mit művelnek a fekete sátrak között.

A telepet védő hatalmas hegyorom tetején legelésznek a buja füben a kecske- és birka-nyájak, a lovak meg csak úgy ki vannak csapva a juhszélre, a telep közelébe. Lent hömpölyögnek a hatalmas *Sah-rud* (Sah-folyó) zugó habjai. Az egész környezet meredek sziklákból s pázsitos hegyoldalakból áll, melyekre mint katlanra borul rá a derült kék ég.

Vagyunk pedig a tenger színe fölött legalább is 3000 méter magasságban s szivunk oly levegőt, amely feszíti a tüdőt, edzi a bőrt s fölfrissíti az egész testet.

Bent a sátrak közt pedig élénk mozgalom uralkodik. Férfiszemélynek persze nyoma sincs, mert azok a legelgetéssel vannak elfoglalva, de annál több a térdig érő, csikos ruhába öltözött nő és kisgyermek.

Azt hinné az ember, hogy az asszonynépség itt is oly kíváncsi, mint széles e földön mindenütt s hogy egymás hátán ront az európai utas látására, ki csak évtizedenkint egyszer vetődik a vidékükre. Pedig a dolog úgy áll, hogy ügyet sem vetnek ránk, még föl sem tekintenek a rokka mellől, hanem dolgoznak tovább s végzi kiki a maga teendőjét.

Egyik este oly emberek közé keveredtünk, kik egyáltalán nem ismerték az ezüstpénzt s az éjjeli szállásért nekik ajándékozott ezüstöt visszaadták. Mikor pedig megmagyaráztuk nekik, hogy az nagy pénz, kétkedve csóválták fejüket s mondták, hogy a pénz nem fehér, hanem fekete. T. i. az ő kezük ügyébe csakis fekete pénz (így nevezik a rezet) kerül.

Mikor néhány nap múlva elhagytuk az Elburz hegység örökké emlékezetes bérceit, kiértünk arra a dús növényzettel bíró lapályra, melynek mása hihetőleg csak *Indiá*-ban van. Össze-vissza kuszálódott s déli növényekből álló buja erdőségen, majd terjedelmes rizsföldek közt, majd sűrű bozótokon haladtunk át, melyeknek távolabbi részeiből sokszor lehetett hallani a vaddisznók rőfögését s éjjelenként a

sakálok, hiénák hátborzongató hangjait; kigyót, óriási gyikokat, s teknősbékákat szintén gyakran láthattunk. Persze a láz ellen való orvosságainkat szorgalmasan kellett szedegetnünk, mert legborzasztóbb volt annak a gondolata, hogy az európaiat fenyegető bajok valamelyike ránk ér s aztán ott vagyunk földél és ápolás nélkül a lakatlan vidék közepén.

Az utolsó napokban már annyira beletörődtünk a fáradalmakba, hogy naponkint 12 órát is képesek voltunk nyeregben tölteni. De itt is volt az ideje a sietésnek, mert fél napi késés éppen egy heti hátramaradást jelentett volna. Hajó ugyanis hetenkint csak egyszer indul a kikötőből s az indulástól csupán két nap választott el bennünket.

A tengerhez közel már népesebbé vált az út s jobban is megbámultak bennünket. Érdekes volt, hogy a hány beteg emberrel csak találkozunk, az mind hozzánk fordult segítségért s bár erősítettük, hogy nem vagyunk orvosok, sokszor mégis fél napi járőföldre is elkísértek bennünket. Volt olyan is köztük, ki pénzt ígért, ha megszabadítjuk közsvényétől.

Nem volt érdektelen az a viselkedés sem, melyet veünk szemben tanusított az a pár hegyilakó, akivel találkoztunk. A legtöbb pálinkát kért tőlünk. Egy helyen meg egy nyers halat táhaltak elénk azon hitben, hogy a frengi ugyanis mindenfélét összeeszik, tehát ennek is igen megörül. Különben azt cservadárjaink is megkérdezték tőlünk, mikor hideg birkacszobot falatoztunk, hogy nem macskát eszünk-e?

Annyi tény, hogy minden hivatalos irománynál nagyobb biztosítékunk volt a zavartalan utazásra az, hogy európaiak, tehát keresztények s így tisztátalanok voltunk. E miatt aki csak szembekerült velünk, mind kikerült bennünket annyira, amennyire csak az út szélessége engedte.

Egy izben aztán majdnem bajba is jutottunk. Belekeveredtünk ugyanis egy nagyobb karavánba, melyben volt vagy 40—45 rongyos, elzülött öszvérhajtó. Ezek erősen nekimentek cservadárjainknak, amiért át merték engedni lovaiukat a tisztátalan frengiknek. Mikor azonban észrevették, hogy

kardok, török és revolverek vannak oldalunkon, egyszerre elhallgattak. A legelső faluban aztán végre födél alá kerülünk s ez volt az első éj, melyet szobában töltöttünk.

Érdekes, hogy házigazdánk bár gyűlölt bennünket, mégis engedett a Korán törvényének s megmutatta vendégszeretetét. Számunkra a háremet engedte át, miután a nőket kiküldötte s a szőnyegetek kiszedette belőle, nehogy tisztátalanokká váljanak.

Sok volna azonban elmondani azt a számtalan érdekes apróságot, ami ily szokatlan uton éri az európaiat, azért be is fejezem, mert a legközelebbi napon ugyanis elértük a rég várt tengert s bucsut, örök bucsut mondtunk Perzsiának, honnan Oroszországon és Lembergen át ezzel a három igérettel jöttünk haza:

1. Nem zugolódunk, ha a vonaton megfizetett jegyünkért állni vagyunk kénytelenek, mert ez mindig kellemesebb a karaván utnál.

2. Megbecsüljük a vizet, mely az Isten legnagyobb ajándéka, melyért sokszor országot ígértünk volna.

3. Lemondunk örökre a birkahus élvezetéről, mert az ürü Perzsiában naponkint fölkerül az asztalra azzal a finom faggyu-illattal, aminőt csak perzsa birkafark terjeszthet.

